

**Univerzitet “Adriatik” Bar
FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

Sladana Ostojić

**PRIRODNO OKRUŽENJE I KULTURNO – ISTORIJSKI
SPOMENICI - PREDUSLOVI RAZVOJA NAUTIČKOG
TURIZMA U KOTORU**

SPECIJALISTIČKI RAD

Tivat, decembar 2017.

**Univerzitet “Adriatik” Bar
FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

Sladana Ostojić

**PRIRODNO OKRUŽENJE I KULTURNO – ISTORIJSKI
SPOMENICI - PREDUSLOVI RAZVOJA NAUTIČKOG
TURIZMA U KOTORU**

SPECIJALISTIČKI RAD

Tivat, decembar 2017.

**Univerzitet “Adriatik” Bar
FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

**PRIRODNO OKRUŽENJE I KULTURNO – ISTORIJSKI
SPOMENICI - PREDUSLOVI RAZVOJA NAUTIČKOG
TURIZMA U KOTORU**

SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor: Prof. dr Stevo Nikić
Predmet: Kultura Mediterana

Student: Slađana Ostojić, Br.indexa: 19/16
Smjer: Nautički turizam i upravljanje marinama

Tivat, decembar 2017.

Sažetak

Prirodne ljepote i kulturno – istorijski spomenici su dragocjeno bogatstvo drevnog grada Kotora koji svojom osobenošću od davnina privlači pažnju slučajnih i namjernih posjetilaca, pjesnika, pisaca, naučnika. Odavno su turisti otkrili njegove čari i dolazili da se dive njegovoj čudesnoj i neponovljivoj ljepoti, kako u prošlosti tako i danas.

Ovim radom želi se ukazati na povezanost i uslovljenost prirodnog okruženja i turizma na primjeru grada Kotora, na segmente koji na prvi pogled izgledaju nespojivi:

- prirodno okruženje koje uključuje sve ljepote grada Kotora imajući u vidu spoj mora, planina, sunca, klime...
- kulturno-istorijske spomenike prošlosti koji se ogledaju podjednako u materijalnoj i nematerijalnoj baštini
- nautički turizam, koji je još u razvoju, a koji već na postojećem nivou doprinosi da se Kotor prepoznaje na Mediteranu i Evropi, pa i šire kao destinacija koju obavezno treba posjetiti.

Cilj je da se ukaže da su se ova tri segmenta u njemu sjedinila tako da jedan drugog uslovljavaju i podstiču na razvoj, te čine jedinstven turistički proizvod koji plijeni svojom neodoljivošću.

U radu je ukazano na prednosti koje UNESCO-v grad Kotor posjeduje, koje treba da su osnova na koju će se nadograditi dalja kulturna ponuda grada. Uz to zna se da je prirodno okruženje takvo da podspješuje i može da produži turističku sezonu na cijelu godinu s obzirom na geomorfološke karakteristike područja na kome se Kotor nalazi.

I konačno, turističku sezonu tokom cijele godine unaprijedjuje nautički turizam, čiji “oslonac” je Luka Kotor. Njeni rezultati poslovanja su u posljednjih desetak godina sve bolji.

Ukazano je i na određene nedostatke, odnosno probleme koje bi trebalo otkloniti i učiniti grad Kotor nezaobilaznom destinacijom u svjetskim razmjerama.

Ključne riječi: Kotor, svjetska kulturna baština, nautički turizam, kruzing turizam, jahting luka, kulturni turizam, kulturno – istorijski spomenici, UNESCO

S a d r Ź a j

Sažetak	4
Problematika istraživanja	6
Predmet istraživanja	6
Cilj istraživanja	6
Metode istraživanja	7
Uvod	8
1. GEOMORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE KOTORA	10
1.1. Klima Kotora	10
2. KULTURNO – ISTORIJSKI SPOMENICI DREVNOG KOTORA	12
2.1. Urbano jezgro grada Kotora	12
2.2. Materijalna baština grada Kotora	15
2.3. Nematerijalna kulturna baština grada Kotora	20
2.4. Doprinos materijalne i nematerijalne baštine razvoju kulturnog turizma u Kotoru	23
2.4.1. Pojam kulturni turizam i kulturni turista	23
2.4.2. Mogućnosti razvoja kulturnog turizma u Kotoru	24
3. NAUTIČKI TURIZAM	26
3.1. Kruzing	28
3.2. Jahting	28
4. LUKA KOTOR	30
4.1. Statistički pokazatelji poslovanja Luke Kotor A.D.	33
5. SWOT ANALIZA	38
5.1. Primjena SWOT analize na prilike u Luci Kotor	39
Zaključak	42
Literatura	43

Problematika istraživanja

Turizam je privredna grana kojoj se u svijetu posvećuje sve veća pažnja i teži se njegovom osavremenjavanju. Crna Gora i grad Kotor imaju isti cilj – unaprijediti kulturni i nautički turizam oslanjajući se na postojeće prirodne i kulturno historijske preduslove, kako bi išla u korak sa svjetskim trendovima. Na temelju ovih navoda je nastala potreba da se izvrše istraživanja i provjere navedene činjenice. U tom smislu su razmatrana sljedeća pitanja:

- Kakve su geomorfološke karakteristike područja na kome leži drevni grad Kotor – kakva je njegova klima i da li je ona jedan od preduslova razvoja turizma, posebno nautičkog i kulturnog?
- Da li je postojanje kulturno historijskih spomenika preduslov razvoja turizma u Kotoru?
- U kojoj mjeri je u Kotoru razvijen nautički turizam i što se još može uraditi kako bi Luka Kotor postigla još bolje rezultate?
- Kako sve navedene segmente povezati u jedinstven turistički proizvod s ciljem povećanja broja prvenstveno kulturnih turista?

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja se odnosi na definisanje osnovnih pojmova, uočavanja povezanosti među prirodnim specifičnostima i ljepotama grada Kotora, s jedne strane, kulturno – historijske baštine, s druge i razvoja nautičkog turizma s treća strane, a sve s ciljem da se ukaže na potrebu njihovog uvezivanja u zajednički turistički proizvod, čiji efekti treba da imaju ne samo materijalne efekte.

Cilj istraživanja

Cilj ovog rada je da istraži i ukaže na specifičnosti Kotora kao grada svjetske kulturne baštine ukazujući na: prirodne specifičnosti i ljepote, pojedine bitne kulturno – historijske spomenike, nematerijalnu kulturnu baštinu, kao i specifičnosti nautičkog turizma i Luku Kotor, kao kompanije koja uspješno posluje zahvaljujući dobrom menadžmentu i kao kruzing, ali i jahting destinacija o čemu svjedoči i urađena SWOT analiza.

Definisane **hipoteze** se prirodno nadovezuju na predmet i cilj istraživanja. Kako se razmatranja odnose na nekoliko “problema”, to je pored glavne hipoteze, postavljeno i nekoliko podhipoteza:

Hg - prirodno okruženje i kulturno – istorijski spomenici su u direktnoj vezi i preduslov razvoja nautičkog turizma, odnosno da zadovoljni kruzing turisti neposredno doprinose promociji i prezentaciji grada Kotora.

H1 - geomorfološke karakteristike su odličan preduslov razvoja kulturnog i nautičkog turizma

H2 - kulturno – istorijski spomenici prošlosti privlače kruzing i jahting turiste

H3 - Luka Kotor u poslednjih desetak godina bilježi odlične poslovne rezultate s tendencijom daljeg napredovanja

Postavljene podhipoteze su u osnovi i cjeline ovog rada, s tim što je u posljednjem dijelu urađene SWOT analiza kako bi se ukazalo na dobre i loše strane, kao i eventualne prijetnje u poslovanju luke.

Metode istraživanja

U radu se koriste **metode istraživanja**, koje odgovaraju predmetu istraživanja, a kako bi se zadovoljili osnovni metodoliški zahtjevi: objektivnost, pouzdanost, opštost i sistematičnost. U tom smislu, a zbog obimnosti materijala i sagladavanja problematike iz više uglova, korišćene su sljedeće metode: analize, sinteze, metoda klasifikacije, deskriptivna metoda, komparativna metoda, empirijska i metoda generalizacije, metoda indukcije i metoda dedukcije.

Pomenute metode su korišćene prilikom analize: naučnih i stručnih djela, stručnih časopisa i duge stručne literature, kao i internet izvora.

Uvod

„ Rimski Acruvium ili Agruvium, grčki Decatera, Decaterum, Catarum“¹ i konačno na slovenskom Kotor za današnji, a drevni grad, poznat širom svijeta. Poznat kao nezaobilazan sa istorijskog, kulturnog, turističkog... stanovišta. Grad spomenika, kulture, istorije, legendi, multikulturalnog i multietničkog sklada, grad pomorstva, zanatstva, trgovine, turizma... Grad koji je zbog izuzetnog geografskog položaja, oduvijek privlačio osvajače, ljude različitih kultura, običaja, navika ... Mnogi od njih su ostali i ovdje „pustili korjene“, pa se s pravom kaže da je kao malo gdje u svijetu, na tako malom prostoru uočljiv „sudar različitih kultura“, koji ovo područje čini bogatijim i sadržajnijim ... Kulturno - istorijski spomenici govore da su na području Kotora boravili, duže ili kraće Feničani, Kričani, Kolihidani, Iliri, Goti, Vizantijci, Mlečani, Turci, Austrougari, Rusi, Francuzi, Austrijanci...i naravno Grci i Rimljani, koji su ostavili i najveći pečat. I svi ostali, pomenuti narodi su ostavili neki „zapis“, trag svog vremena i tako učinili grad zanimljivim, donekle mističnim i izuzetno privlačnim za istraživače, putopisce, istoričare, novinare, obične turiste – znatiželjnike ... Mističnosti grada doprinose i brojne legende, one koje govore o vilama, carevima, pomorcima, nastanku grada...

Kotor je grad koga su prirodni i istorijski ambijent, ljubazni i srdačni ljudi, sklad modernog i tradicionalnog učinili jednom od najinteresantnijih destinacija koje turisti treba da posjete po mišljenju brojnih svjetskih agencija, renomiranih časopisa i putopisaca. U prilog ovome, je i podatak da se Kotor nalazi u zalivu koji se svrstava među 27 najljepših zaliva svijeta - Bokokotorskom zalivu. O ovome je donešena odluka u Berlinu 1997. godine.

„Kolika je veličina, rijetkost i neponovljivost prirodnih i kulturnih vrijednosti Kotora govori činjenica da je 1979. godine na zasjedanju Komiteta za svjetsku baštinu UNESCO-a u Kairu i Luksoru (22-26.oktobra), uvršten u listu svjetske prirodne i kulturne baštine UNESCO-a, a uži dio grada Kotora i u spisak kulturne baštine u opasnosti. Ovom zaštitom obuhvaćeno je 12 000 ha kopnene i 2 600 ha morske površine.“²

Proklamovanjem turizma kao glavne privredne grane u Kotoru, i nautičkog turizma kao njegove najperspektivnijeg dijela, Kotor doživljava nevjerovtan uspon. Tome doptinose modernizacija Luke Kotor i unapređivanje njene ponude. Ovdje se ne misli samo na infrastrukturu i ostale „fizičke“ predispozicije koje svaka luka mora da posjeduje. Prvenstveno se misli na

¹ Sbutega, A., Ljudi iz Boke, Kotor: Pomorski muzej Crne Gore, 2012., str. 8

² <http://geografijazasve.me/2017/03/04/biogeografske-karakteristike-kotora/>, 06. 12. 2017.god. u18h 33

primjenu svjetskih standarda, zašto luka i posjeduje odgovarajuće sertifikate, ali i na dobar i kvalitetan menadžment, marketing, rukovođenje, ... kao i saradnju sa ostalim relevantnim institucijama i kompanijama bez čije saradnje bi uspjeh bio nemoguć. Takođe, nemoguć bi bio uspjeh poslovanja luke, kao i razvoj nautičkog turizma da u prvi plan nije stavljeno bogato kulturno – istorijsko nasljeđe UNESCO-vog grada i bogata viševjekovna tradicija Kotora i Crne Gore u cjelini.

Zahvaljujući svemu navedenom, u zadnjih desetak godina Kotor je, prema zvaničnim statistikama jedna od pet top destinacija na Mediteranu, grad koji niko ne napušta ravnodušan. Ono što posebno raduje jeste, da statistika pokazuje stalni porast turista i, naravno, kruzing brodova i jahti, o čemu će u nastavku rada biti više riječi.

1. GEOMORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE KOTORA

Danas nadaleko čuven i poznat Kotor, predstavlja harmoničnu simbiozu prirodnih fenomena i graditeljskog nasleđa. Nalazi se u jugoistočnom dijelu Jadranskog mora. Smješten je na kraju jednog od najljepših fjordova Evrope, pa i svijeta – Bokokotorskog zaliva. Svojim postankom, predstavlja tektonski spuštenu i potopljenu riječnu dolinu, pa je po morfološkim karakteristikama jedinstven zaliv na Mediteranu. Sam zaliv, pa samim tim i Kotor, pripada dinarskoj zoni dubokog krša, pa su na području njegovog kopnenog zaleđa izraženi najtipičniji kraški oblici i kraška hidrografija.

Kotor se ponosno smjestio u podnožju, jednako ponosne i grandiozne planine Lovćen. Kao takav, prostro je svoje kraške reljefne oblike na površini od 355 km². Osim Lovćenom sa jugoistočne strane, zaštićen je i ušuškan sa sjeverozapadne ograncima planine Orjen, Radostakom i Dobrošticom, a u blizu su i dva poluostrva Vrmačko i Devesinjsko.

Površina područja iznosi 12 000 ha, od čega na morsku površinu otpada 2 600 ha.

Nakon katastrofalnog zemljotresa 1979 godine, precizirane su i utvrđene prvenstveno prirodne granice ovog grada svjetske kulturne baštine. Ovo je urađeno kako bi se sačuvala kulturna, najprije materijalna baština grada, a imalo se što sačuvati. Odluka je donešena iz razloga neophodnosti fizičke i pravne zaštite područja opštine Kotor na kome su skoncentrisane najveće prirodne i kulturne vrijednosti grada.

Objektivno, položaj ovog grada, njegove geomorfološke karakteristike, odvajkada su plijenile i privlačile ljepotom, toplinom i spojem mora i kopna, planinskih vrhova i malih plažica i kamenih pontica, grandioznih brodova i malenih ribarskih čamaca, istorijskim i modrenim tekovinama.

1.1. Klima Kotora

Zbog svog geografskog položaja, Kotor sa nalazi u području mediteranske klime. Ona se odlikuje vrućim i suvim ljetima i blagim zimama. Najtopliji mjesec, sa srednjom temperaturom od oko 25°C je jul, dok je najhladniji januar sa prosječnom temperaturom od oko 7,5°C. Za Kotor je karakteristično da je prosječna temperatura tokom jeseni veća od proljećne za 2,9°C. Visoke temperature Primorja su posledica prodora toplih vazdušnih masa iz Mediterana.

More kod Kotora predstavlja akumulator toplote i izvor vodene pare, što je jedan od uslova temperaturnih kretanja i količine padavina na cijeloj teritoriji. Srednja godišnja količina padavina je oko 2 200 mm. Međutim, u Crkvicama, godišnja količina padavina iznosi između 4 500 – 5 000 mm, pa je to mjesto sa najvećom količinom padavina u Evropi, što je svojevrsni kuriozitet.

Najviše kiše padne tokom jeseni (248 mm) i proljeća (243 mm), dok je ljeti namanje padavina, nešto više od 68 mm. S ovim u vezi treba napomenuti da Kotor pripada mediteranskom režimu padavina, što znači da je maksimalna količina padavina u novembru i decembru, a minimalna u julu i avgustu.

Od vjetrova su zastupljeni: maestral, jugo, bura i burin.

Od sredine maja pa do sredine oktobra, temperatura mora varira oko 22°C, što omogućava da sezona kupanja traje oko 144 dana. Ovome doprinosi i podatak da godišnje trajanje sijanja sunca iznosi u prosjeku od 2 430 do 2 570 časova.

Navedeni podaci idu u prilog činjenici da se veliki broj turista opredjeljuje da posjeti Kotor, između ostalog i zbog njegovog geografskog položaja. Grad se nalazi u središnjem dijelu sjevernog umjerenog pojasa što mu omogućava da ima umjerenu klimu – duga i topla ljeta sa velikim brojem sunčanih dana, blage zime, umjerene količine padavina, lagane vjetrove...Ove činjenice neminovno utiču da se broj gostiju koji kruzerima i jahtama uplovljavaju u Luku Kotor iz godine u godinu povećava. Raduje činjenica da se turistička sezona, zahvaljujući klimatskim osobenostima Kotora, proširila na svih dvanaest mjeseci u godini. To direktno utiče na razvoj nautičkog i kulturnog turizma u Kotoru i šire na privredni razvoj grada i države u cijelini.

2. KULTURNO – ISTORIJSKI SPOMENICI DREVNOG KOTORA

Vrijednost nekog kulturno – istorijskog spomenika raste s njegovom dostupnosti turistima, naučnicima, zainteresovanim ... U suprotnom njegovo postojanje gubi smisao i vrijednost. Kotor i Kotorani, ne samo da njeguju i čuvaju spomenike svoje prošlosti već ih ponosno prezentuju svim zainteresovanim dobronamjernim posjetiocima... To direktno utiče na razvoj turizma, posebno nautičkog, pa samim tim i na privredni razvoj grada i države u cjelini. Kako su kulturno – istorijski spomenici centar interesovanja najvećeg broja turista koji posjećuju grad, to se kao logičan slijed događaja u Kotoru razvio kulturni turizam.

S pravom je grad dobio status zaštićenog grada, jer gotova svaka zgrada, palata, pjiaceta, pjaca, trg, uličica ... ima neprocjenjivu vrijednost.... Naravno, nije riječ o spomenicima unutar zidina starog grada. Neprocjenjivu vrijednost ima ogroman broj spomenika van zidina. Takvi su nadaleko čuveni Rimski mozaici, praistorijski crteži u Lipcima, palate i crkve u Perastu i Prčnju.

2.1. Urbano jezgro grada Kotora

Središte Kotora čini Stari grad, okružen 4,5 km dugačkim zidinama koje od mora vode uz obronke brda Sv. Ivan (San Giovanni) do tvrđave na vrhu. Prirodnu granicu čine i vodene površine – rijeke Škurda i Gurdić, dok ga sa zapada zapljuskuju talasi Jadranskog mora. „Na taj način Kotor je jedan od rijetkih gradova na morskoj obali čija prirodna utvrđenja čine strme litice planinskog masiva i dva različita hidrografska objekta, rijeke i more.”³ Sam dolazak pred glavna gradska vrata, turistu ostavlja bez daha – osim dužine, zidine plijene i visinom, koja je na nekim mjestima i do 15 m, a debljina im varira od 2 do 15 m. Turisti ih mogu obići, penjući se uz 1 350 stepenika i prelazeći dužinu od 1 200 m i uz put se diviti pogledu na Kotorski zaliv i Stri grad, ali i ostacima tvrđave Sv. Ivan i crkve posvećene Gospi od Zdravlja.

Kotor⁴

³ Kotor – turistička monografija, Zagreb: Turistička naklada d.o.o., 2007., str.31

⁴https://www.google.com/search?q=kotor+plan+grada&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjzm9zL5ZvXAhXJdpKHW1CEgQ_AUICigB&biw=1536&bih=855#imgrc=S16L-mhk84paSM, 31.10. 2017. god. u 22h 32

Ulaz u grad omogućavaju troja vrata. Sva imaju svoju zanimljivu i turistima interesantnu priču o vremenu nastanka, načinu ulaska u grad i odbrani grada od neprijatelja. Najinteresantnija su Vrata od mora, zapadna vrata, do kojih se dolazilo morem. Vrata od Gurdića ili Južna vrata, kao i Sjeverna na rijeci Škurdi su bila pokretna, što je neprijatelju onemogućavalo da uđe i osvoji grad.

Unutar ovako zaštićenog, čuvanog i restauriranog grada, i isprepletanih uskih uličica, posebno mjesto pripada manjim i većim trgovima i pijaceta. Kada se prođe kroz glavna gradska vrata nailazi se na glavni gradski trg, najveći i najljepši u Starom gradu – Trg od oružja (Trg Oktobarske revolucije) koji je odvajkada bio glavno mjesto okupljanja. Tu su se održavali razni skupovi i bio je zborni mjesto mještana. Naziv je dobio po mletačkom arsenalu, radionici oružja koji se nalazio na sjevernoj strani ovog trga. Trg nije dominantan samo po svojoj veličini, već i po objektima, impresivnim zgradama izuzetne važnosti iz vremena nastanka koje su istovremeno fascinantni spomenici kulture. Sve zgrade imaju svoju „priču“. Na zapadnoj strane nalaze se:

- Kula gradske straže započeta u renesansnom stilu,
- Kneževa palata, duga 60 metara, započeta u renesansnom, a završena u baroknom stilu i
- Gradska vijećnica, prethodno je bila Napoleonovo pozorište, podignuto u XIX vijeku, kao stalno pozorište u to vrijeme, a početkom XX vijeka preuređeno u vijećnicu.

Na istočnoj strani trga su građanske zgrade, zgrade za stanovanje, sagrađene u XIX vijeku, a koje se završavaju Kulom graskog sata, sa čije prednje strane, prema glavnim gradskim vratima je postavljen piramidalni stub – stub srama. Na mjestu gradskog sata nekada se nalazio srednjovjekovni toranj za mučenje.

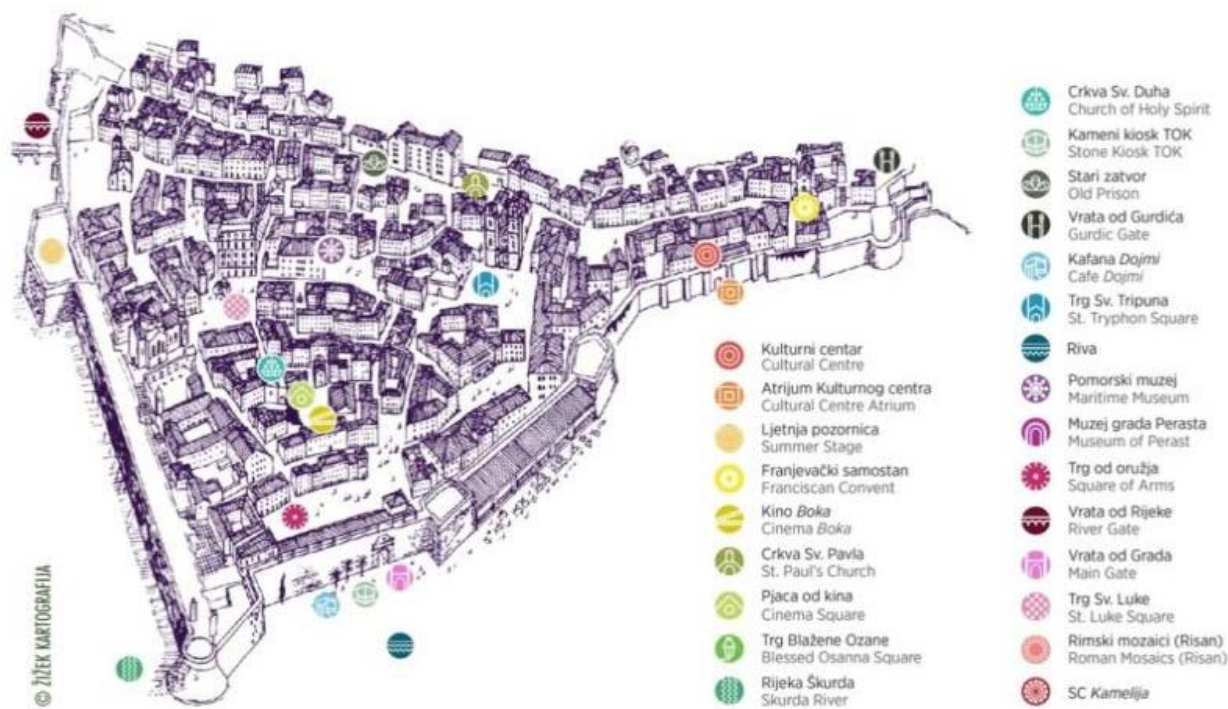
Prolaz na sjevernoj strani trga vodi na gradske bedeme, dok se na južnoj strani nalazi palata Bizanti, građanska zgrada iz XIX vijeka, čija je unutrašnjost dvorišta urađena u renesansnom, a vanjska arhitektura u baroknom stilu.

Gradski sat ⁵

⁵https://www.google.me/search?q=trg+od+oružja+slike&rlz=1C1GGRV_enME751ME751&oq=trg+od+oružja+slike&aqs=chrome..69i57.4485j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8, 12. 12. 2017.god., 22h 32

Trg oslobođenje, poznatiji kao Trg od brašna, dobio je naziv po vojnom magacinu brašna. Na njemu se nalaze poznate palate kotorskih plemićkih porodica - palate Beskuća sa umjetničkim gotičkim portalom porodice Bizanti visoke umjetničke vrijednosti i palata Pima.

Plan Starog grada⁶

Slijedi središnji gradski trg – Trg Ustanka mornara ili poznatiji kao Trg Svetog Tripuna. Dobio je naziv po nadaleko čuvenoj, istoimenoj katedrali. Čuven je i po događajima koji su se nekada odvijali na ovom trgu – „sjednice gradske uprave, trgovina, javna suđenja“⁷ itd. Osim katedrale, na trgu je svoje mjesto našla i zgrada Biskupije, koja raspolaže bogatom arhivskom građom iz srednjeg vijeka i bibliotekom, kao i palata Drago i zgrada Istorijskog arhiva.

Pjacetu karampana, iako najmanja u Starom gradu, ne zaostaje po svom značaju u odnosu na ostale trgove. Dobila je ime po istoimenoj česmi iz 17. vijeka, koja je nekada bila jedina javna česma u gradu. Po njoj nosi naziv i čuveni humoristički list koji izlazi u vrijeme karnevalskih svečanosti.

Sljedeći trg je Trg Bokeljske mornarice. Dobio je naziv po imenu stare Bratovštine kotorskih mornara. Na sjevernoj strani trga nalazi se Palata Grgurina s kraja 17. vijeka u kojoj je smješten Pomorski muzej Crne Gore.

⁶ <http://www.kotorskifestival.me/mapa-festivala.html>, 31. 10. 2017. god. u 22h 31

⁷ Ibid., str.42

Na Trgu bratstva i jedinstva nalaze se Crkva Sv. Nikole, jedna od rijekih pravoslavnih bogomolja u Starom gradu i Crkva Sv. Luke u kojoj se „bogoslužjenje obavljalo za vjernike katoličke i pravoslavne vjere“⁸.

Trg Paštrovnica ili Trg od mlijeka nazvan je po lokalitetu iz narodnooslobodilačke borbe na kojem je vođena poznata bitka, a na njemu je nakada prodavano mlijeko i mliječni proizvodi.

Trg 21. novembra (Pjaca od drva), poznat je po romaničkoj Crkvi Marije Koledate. Na istočnoj strani trga počinju stepenice za izlazak na Tvrđavu Sv. Ivan.

Na Pjaci od Kina najznačajniji spomenik je Crkva Sv. Mihajla koja je oslikana radovima kotorskog gotičkog slikara Lovra Marinova Dobričevića, a danas služi kao lapidarijum. Pijaca je poznata po kinu, koji se nalazi na mjestu nekadašnje crkve Gospe od Anđela.

Jedina pjaceta na dva nivoa u Starom gradu je Škaljarska pijaca. Na njenom istočnom dijelu nalazi se stepenište koje vodi do Tvrđave Sv. Ivan, a sa zapadne plemićka palata porodice Vrakien.

Svojevrsnu atrakciju čine ulice u Starom gradu, kako svojim izgledom, tako i originalnim nazivima. Takve su Ulica Istok – zapad i Ulica sjever – jug (Ulica 29. novembra), koju Kotorani nazivaju i Zanatska ulica.

Unutar zidina, na svim pomenutim pijacama, pijacetama, trgovima, duž ulica i uličica, na svakom koraku nalaze se palate, crkave ili ostataci crkava, samostana ili neki njihovi djelovi koji svjedoče o nekim davnim vremenima, ljudima, njihovom načinu života ... I, kako onda da grad ne privuče turiste, kako da ih ne privuče da dođu ponovo, jer jedna posjeta nije dovoljna ni da se vidi, a da se uživa u ljepotama tradicije, nemoguće je. Na odgovornima je da učine sve ne samo da sačuvaju postojeće blago, nego i da ono ne usni među zidine koje su ga nekada štatile, a danas su tihi svjedoci tog vremena. Danas i u budućnosti, sva gradska vrata treba širom otvoriti i učiniti grad nezamjenjivom turističkom destinacijom, destinacijom za sva vremena.

2.2. Materijalna baština grada Kotora

Već je napomenuto da materijalna baština Kotor a plijeni i kvantitetom i kalitetom. Gotovo je nemoguće pobrojati, a još manje je moguće u okvirima ovog rada pomenuti kompletnu kulturno – istorijsku zaostavštinu grada Kotora, pa će svoje mjesto unutar ovog rada naći samo nekoliko najbitnijih, najoriginalnijih i najčuvenijih. Među njima se moraju pomenuti oni koji se nalaze unutar zidina Starog Grada: Katedrala Sv. Tripuna, Crkva Svetog Nikole, Crkva Svetog Luke, ali i oni van njegovih zidina, koji ne zaostaju po svom značaju: Rimski mozajici, Tre sorelle, Perast sa ostrvima, praistorijski crteži u Lipcima.

Katedrala Sv. Tripuna – simbol grada Kotora i najznačajniji kulturno istorijski spomenik, gradjevina koja je kroz vjekove postojanja pretrpjela brojne promjene. Prvobitno

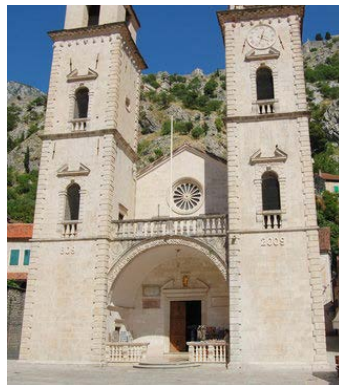
⁸ Ibid., str.50

sazidana crkva, sagradjena je daleke 908. g. i posvećena je svom svetitelju. Na temeljima te crkve je prema postojećim zapisima 1166.g. sagradjena katedrala.

Izgradjena je u romaničkom stilu, kao trobrodna bazilika, pri čemu je centralni brod duplo širi od ostala dva. Interesantna su dva zvonika izmedju kojih se nalazi balkon sagradjen 1667.g. poslije velikog zemljotresa.

„Najveću vrijednost katedrale predstavlja kameni ciborij nad glavnim oltarom u romaničko – gotskom stilu“⁹. Takođe, veliku vrijednost ima i oltarska pala, rađena u gotskom stilu.

Katedrala je posljednji put renovirana nakon zemljotresa 1979.g. i sada čuva veliki broj vrijednih predmeta. Jedan dio je zbrinut i u riznici koja postoji u sklopu katedrale.

Katedrala Sv. Tripuna¹⁰

Crkva Svetog Nikole je crkva koja je, kao i mnoge u Kotoru, tokom vremena svog postojanja usljed požara i zemljotresa doživljavala izmjene. Na temeljima prvobitne crkve koja je izgorjela u požaru, sagradjena je nova u periodu izmedju 1902 – 1909 g.

Inače, crkva Svetog Nikole je najznačajnija i jedna od malobrojnih pravoslavnih objekata u Starom gradu Kotoru. I ova crkva ima svoju riznicu u kojoj čuva brojne vrijedne predmete. Mnogi od njih su pokloni imućnih Kotorskih porodica.

Interesantno je da je „u zgradi na južnoj strani boravio Njegoš, crnogorski vladika, pjesnik i vladar, a bila je i sjedište ruskog konzulata“¹¹.

⁹ Kotor, op.cit., str.42

¹⁰https://www.google.com/search?q=KATEDRALA+SV+TRIPUNA&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj40o_uzrzXAhULApokHb6uAMQQ_AUICigB&biw=1536&bih=855#imgdi=YorR8oglLkVeHOM:&imgsrc=Tw0ZWGNXgG60bM, 13. 12. 2017. god u 23h 11

¹¹ Kotor, op.cit., str.50

Crkva Svetog Nikole¹²

Crkvu Svetog Luke , relativno mala crkva, ali crkva bogate istorije. Prvobitna crkva sagrađena je još 1195. godine, o čemu svjedoči sačuvan zapis na samoj crkvi. Njena arhitektura otkriva postojanje različitih stilova gradnje. Međutim dominira vizantijski i romanski stil. “Zidana je u romanskoj tehnici; prozori i profili su takođe romanski, a u rasporedu prostora i konstrukciji unutrašnjih pilastara, lukova, svodova i kupole ponavlja vizantijski tip jednobrodne crkve sa kupolom”.¹³

Ono što je zanimljivo za ovu crkvu jeste podatak da je do polovine XVII vijeka crkva bila katolička. Od tog perioda, ona postaje pravoslavna bogomolja, s tim što je do polovine XIX vijeka u njoj postojao i katolički oltar, tako da su je ravnopravno koristili vjernici i katoličke i pravoslavne vjeroispovjesti.

Crkva Svetog Luke¹⁴

Posebnu atrakciju i neizmjernu vrijednost imaju spomenici iz daleke prošlosti grada Kotora - Rimski mozaici i praistorijski crteži na zidovima pećine u Lipcima

¹²https://www.google.com/search?rlz=1C1GGRV_srME748ME749&biw=1536&bih=855&tbm=isch&sa=1&ei=6R4KWsjRAaib6ASo9a3IDA&q=crkva+svetog+nikole+kotor&oq=crkva+svetog+nikole+kotor&gs_l=psyab.3..0i19k1.456379.463106.0.464528.25.25.0.00.0.309.3155.0j24j0j1.25.0....0...1.1.64.psy-ab..0.25.3146...0i8i30i19k1j0i30i19k1.0.LJP3sgSNGZ0#imgsrc=9gxxg-IV9fMduTM;13.12.2017.god.u.23h55

¹³ Kotor, op.cit., str.79

¹⁴https://www.google.com/search?rlz=1C1GGRV_srME748ME749&biw=1536&bih=855&tbm=isch&sa=1&ei=xiEKWrWLIYe26ASXy7WQDA&q=crkva+svetog+luke+kotor&oq=crkva+svetog+luke+kotor&gs_l=psyab.3...136564.138976.0.139408.5.5.0.0.0.251.577.1j0j2.3.0....0...1.1.64.psy-ab..2.0.0....0.t25-0TZsMXM#imgsrc=n39yLVe-nxUk-M;13.12.2017.god.u.23h58

Rimski mozaici nalaze se u Risnu, a nastali su krajem 2. i početkom 3. vijeka nove ere. Osim po stepenu očuvanosti, mozaici su jedinstveni i po tome što se u sredini mozaika nalazi predstava boga Hipnosa, jedina figura tog božanstva na istočnoj obali Jadrana. Mozaici su svojevrsna atrakcija, koji turisti ne zaoblaze prilikom obilaska grada, pogotovo jer je posjeta mozaicima uključena u vožnju atraktivnim „hop on, hop off“ autobusima.

Rimski mozaici – Risan¹⁵

U neposrednoj blizini Risna, nalazi se maleno mjesto Lipci, nadaleko čuveno po **praistorijskim crtežima** naslikanim na stijeni. To ga čini arheološki spomenik kulture II kategorije. Crtež prikazuje lov na jelene (u hodu, kreću se s lijeva na desno) kao i simbolični znak izlazećeg sunca i neke druge simbole. Sve predstave izvedene su naljepljivanjem gline na površinu stijene. Na ovim crtežima iz VIII vijeka prije nove ere najautentičnije su predstavljene karakteristike balkanske praistorijske umjetnosti, inače druge po starosti na Jadranskoj obali.

Praistorijske crteži u Lipcima¹⁶

¹⁵https://www.google.com/search?q=rimski+mozaici+risan&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj1pdH7u9jXAhWF-aQKHau_AvEQ_AUICigB&biw=1536&bih=855#imgrc=vnF3-IrT1YWX3M, 25. 11. 2017.god. u 01h 26

¹⁶https://www.google.com/search?q=lipci+praistorijski+crte%C5%BEi&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjz9fn12unXAhXFiRoKHdz4ApgQ_AUICigB&biw=1536&bih=816&dpr=1.25#imgdii=aV0TZzFBn6LV2M:&imgsrc=m-YJheYHxgqzbM, 01. 12. 2017.god, u 22h 31

Najveći sakralni objekat u Boki, a jedan od najvećih na Jadranu jeste **Bogorodičin hram**, posvećen rođenju Bogorodice. Rađen je u baroknom stilu, a nastajao je u periodu od 1789. do 1909. godine, sa prekidom od 1807. do 1867. godine.

Vrijednost mu se ogleda ne samo u veličini, već mnogo više u „raskošnoj arhitekturi, pročelju sa dorskim i korintskim stubovima, bogato raščlanjenim prilaznim stepeništem, kao i naročito vrijednim zbirkama srebra, tekstila, slika i skulptura najpoznatijih umjetnika“¹⁷. Sve ovo čini ovaj hram spomenikom kulture izuzetne umjetničke i estetske vrijednosti.

Bogorodičin hram – Prčanj¹⁸

Posebno interesantnu urbanističku cjelinu predstavlja **Perast**. Svaka građevina u ovom malom primorskom gradiću je kulturno – istorijski spomenik, svaki zaslužuje pažnju, svaki ima svoju priču. „Ono što Perast čini gradom, bez obzira na njegovu veličinu, nije samo veliki broj građevina javnog karaktera (crkve, kapele, palate, nadbiskupija, nekadašnja opština, sud, vatrogasnica i crkvice), već i jedan profinjen nivo urbanog sklopa. Razmjera, propozicija, ritam i veličina objekata osmišljavaju jednu urbanu cjelinu naročito u priobalnom dijelu.“¹⁹ I zato je teško izdvojiti jedan među jednako važnim spomenicima. Ipak, ukoliko turista želi da odabere mora posjetiti Muzej grada Perasta i muzej na ostrvu Gospa od Škrpijela.

Muzej grada Perasta se sada nalazi u palati Bujović, koja je za tu namjenu rekonstruisana 1957. godine. Palata Bujović je jedan od najljepših primjera barokne arhitekture XVII vijeka, a podigli su je braća Ivan i Vicko Bujović 1694. godine. „U Muzeju grada Perasta se preko bogatog muzejskog fonda, razvrstanog u nekoliko zbirki prati istorijski, pomorski, ekonomski i kulturni razvoj Perasta za vrijeme vladavine Mletačke republike (1420-1797) i XIX vijek za vrijeme francuske i austrijske vladavine“²⁰.

Na ostrvu **Gospa od Škrpijela** smješten je muzej sa lapidarijumom. U njemu posebnu vrijednost čine reljefi, slike brodova i nadaleko poznata slika Bogorodice. To je, u stvari, goblen koji je Peraštanka Jucinta Kunić radila svojom kosom dok je čekala muža da se vrati kući sa dalekih putovanja. U muzeju se nalazi zbirka oruđa i oružja koja svjedoči o načinu života ljudi ovog kraja u prošlosti.

¹⁷ <http://portalanalitika.me/clanak/265040/arhiv> ,01. 12. 2017.god. u 22h50

¹⁸ <http://portalanalitika.me/clanak/265040/arhiv> , 25. 11. 2017. god. u 01h 42

¹⁹ <http://www.perast.com/>,01. 12. 2017.god. u 23h

²⁰ <http://www.perast.com/html/muzeji.html> , 15.12.2017.god. u 17h.10

Manjeg, a interesantnijeg i mističnijeg ostrva, sigurno nema nadaleko. Gospa od Škrpijela, je nadaleko čuvena i po istoimenoj crkvi, ali i po legendi o njenom nastanku. A legenda kaže da su ribari na maloj hridi koja je izranjala iz mora pronašli ikonu Djevice Marije. Peraštani su smatrali da je to znak da na tom mjestu treba da izgrade ostrvo i crkvu. „Na tom mjestu su potapani i dotrajali peraški brodovi puni kamenja, kao i zarobljeni gusarski jedenjaci“²¹, pa se kaže da ostrvo na groblju jedenjaka.

Bacali su kamenje, kao i male čamce i velike brodove oštećene u borbama koje su punili kamenjem. Tako je nastalo ostrvo. I dan danas se ostrvo „obnavlja“ i održava dodavanjem, tj. bacanjem kamenja u more.

U neposrednoj blizini je prirodno ostrvo Svetog Đorđa sa crkvom iz XII vijeka. Vrijedno posjete i divljenja. Inspirisan ovim ostrvom čuveni švajcarski slikar Beklin je napravio sliku pod nazivom "Ostrvo mrtvih".

I zar ovo nijesu dovoljni razlozi da zagolicaju maštu i znatiželju turista?

Ostrva: Gospa od Škrpijela, Sveti Đorđe²²

2.3. Nematerijalna kulturna baština grada Kotora

Vrijednost turističke ponude nekog mjesta ogleda se, kako u valorizaciji kulturno – istorijskih spomenika kao materijalnih dobara, tako i u vrednovanju i očuvanju autentične nematerijalne kulturne baštine. Zato UNESCO nastoji da „autentičnu nematerijalnu kulturu zaštiti od zaborava i kvazipreoblikovanja usljed industrijske i kulturne globalizacije“²³.

U tom smislu, Kotor je bogat rukotvorinama, manifestacijama, vještinama, legendama, običajima ... Kako je prepoznata njihova vrijednost, u proceduru su stavljeni postupci za zaštitu nekih od njih kao nematerijalne kulturne baštine. Kao takvi oni čine ili bi trebalo da čine nezamjenjiv dio turističke ponude grada, ali čini se da ih još više treba promovisati inostranim

²¹ Grupa autora, Kotor, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1970., str. 68

²²https://www.google.com/search?q=perast&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiCjp-twNjXAhUQpqQKHWVdAdYQ_AUICigB&biw=1536&bih=855#imgrc=8-yzwh2a4gi-vM, 25. 11. 2017. god. u 01h 51

²³ <http://www.vijesti.me/caffe/crnogorska-nematerijalna-kulturna-dobra-od-gusala-do-gadjanja-kokota-107418>, 02. 12. 2017.god.u 22h 44

turistima i uvrstiti ih u njihov plan obilaska i upoznavanja kulturne baštine grada. Za njih bi to bila svojevrsna atrakcija, s jedne strane, a s druge dobra turistička razglednica i promocija grada.

Neke od „znamenitosti“ koje će se veoma brzo naći na listi zaštićene kulturne baštine su: Fašinada, Gađanje kokota, Tradicionalna ceremonija Bokeljske mornarice, Bokeljska noć, vještina izrade dobrotke čipke i torte, legenda o nastanku Kotora i legenda o tri sestre... i treba ponuditi turistima. Ali, ne treba zanemariti ni one koje nijesu autentične samo za prostor grada Kotora, ali je on po njima prepoznatljiv. Takve su: maskembali, karnevali, razni festivali, brojne gastronomske manifestacije...

Gađanje kokota je običaj koji se održava u Perastu, 15. maja svake godine u čast sjećanja na odbijanje turskog napada na perast 1654. godine. Tada se ratnički duh Peraštana ogleda u gađanju kokota, udaljenog 300m od obale. Pobjednik dobija peškir, a ima obavezu da prisutne časti vinom.

Fašinada je manifestacija koja se organizuje kao sjaćane na nastanak vještačkog ostrva Gospa od Škrpijela. Svake godine se 22. jula, kada je prema legendi na stijeni pronađena ikona Bogorodice, povorka ukrašenih i kamenjem napunjenih barki kreće prema ostrvu. Muškarci, koji jedino mogu biti u barkama, pjevaju dvije pjesme i izbacuju kamenje, što ima simbolično i praktično značenje. Simbolično – ukazuje na nastanak ostrva i praktično na njegovo očuvanje i učvršćivanje.

Bokeljska noć je u svijetu jedinstvena manifestacija, istovremeno i takmičarskog i zabavnog karaktera. Održava se krajem avgusta, kada posebno osmišljene i ukrašene barke defiluju obalom Kotora, tj. kotorske rive. Žiri ima zadatak da odabere najljepše, najoriginalnije i barke sa umjetničkom vrijednosti i porukom. Čitav događaj praćen je vatrometom, iluminacijom, muzikom i zabavom do kasno u noć ulicama Starog Grada.

Tradicionalna ceremonija Bokeljske mornarice odigrava se dva puta godišnje – 26. juna kada je Dan Bokeljske mornarice i 21. novembra kada je Dan oslobođenja Kotora. „Tih dana odred Bokeljske mornarice u tradicionalnim uniformama i sa tradicionalnim oružjem obilazi grad i prima od predsjednika Opštine zastavu i gradske ključeve što simbolizuje vlast koju je, prilikom proslave svog dana, dobila Bokeljska mornarica nad gradom.“²⁴ Toga dana muškarci igraju tradicionalno kolo, koje potiče još iz srednjeg vijeka. Figure koje tom prilikom izvode simbolizuju elemente iz pomorskog i religioznog života: sidro, lanac, talasi, kormilo...

²⁴ Kotor – turistička monografija, op.cit., str.71

Kolo Bokeljske mornarice²⁵

Čuvena i posebno atraktivna palata, kako za domicilno stanovništvo, tako i za turiste je palata Tri sestre, gotička palata sačuvana u cjelini. Međutim, ona sama po sebi ne bi bila tolika atrakcija da za nju nije vezana poznata istoimana priča. Ona kaže da je to palata sa čija su tri prozora, tri nesrećno zaljubljene sestre čekale istog mornara. Kao se njegov jedrenjak nije pojavljivao, a godine su odmicale, došla je starost i smrt. Kada je umrla prva sestra, druge dvije sestre su zazidale njen prozor. Nakon smrti druge sestre, posljednja sestra je zazidala i njen prozor. Međutim, kada je i ona umrla, njen prozor nije imao ko zazidati.

Tre sorelle – Prčanj²⁶

Legenda o nesrećnoj ljubavi peraštanke Katice Kalfić i francuskog vojnika dobila je, s pravom, status nematerijalnog kulturnog dobra od lokalnog značaja. To je priča o peraškom Romeu i Juliji. Ispalivši jednu jedinu granatu sa peraškog ostrva Sveti Đorđe, francuski oficir,

²⁵https://www.google.com/search?q=kolo+bokeljske+mornarice&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjIgqu0ozXAWhWZFAKHVAfDDwQ_AUICigB&biw=1536&bih=855#imgdii=v3Wt9JcgiooOKM:&imgsrc=W6kYynPRVR5krM, 02. 12. 2017. god. u 22h 32

²⁶https://www.google.com/search?rlz=1C1GGRV_srME748ME749&biw=1536&bih=855&tbm=isch&sa=1&ei=L7kYWobQQqP6ASqn4TYCA&q=tre+sorele+pr%C4%8Danj&oq=tre+sorele+pr%C4%8Danj&gs_l=psyab.3...93630.105241.0.106364.21.18.2.1.2.0.157.1903.6j11.17.0....0...1c.1.64.psyab..1.15.1474...0i19k1j0i10i19k1j0i30i19k1j0i13i30i19k1j0i8i13i30i19k1.0.SeZ7Mhp5YVU#imgsrc=WVAIwY8_VuSkSM, 25. 11. 2017. god. u 01h 34

Ante Slović, slučajno ubija Katicu Kalfić, prelijepu Peraštanku u koju se na prvi pogled zaljubio. Shvativši što je uradio zareadio se na istom ostrvu i do svoje smrti bdio na njenim grobom. Sahranjen je na ostrvu, u njenoj blizini. Legenda kaže da se iznad zajedničkog groba uzdižu dva čempresa, koja se naslanjaju jedan na drugog i u visini spajaju.

2.4. Doprinos materijalne i nematerijalne baštine razvoju kulturnog turizma u Kotoru

Ako se želi govoriti o kulturnom turizmu, kao opredjeljenju i posebnoj grani turizma u Kotoru, prvenstveno se moraju odrediti i definisati osnovni pojmovi - kulturni turizam, kulturni turista i odrediti vrste kulturnog turizma. Na taj način, se dobija preciznija slika o tome čemu grad nadaleko čuvene kulturno – istorijske baštine i prirodnih karakteristika može i treba da teži.

2.4.1. Pojam kulturni turizam i kulturni turista

Kako se iz samog naziva može primjetiti, pojam “kulturni turizam” nastao je od dvije riječi – kultura i turizam. Prema definiciji svjetske turističke organizacije (UNWTO) kulturni turizam je „putovanje osoba iz kulturnih motiva: studijska putovanja, putovanja radi posmatranja umjetničkih događaja, kulturne ture, putovanja na festivale i druge slične događaje, posjećivanje mjesta i spomenika u cilju proučavanja folklora ili umjetnosti i hodočasništvo.“²⁷

Smatra se da je ova vrsta turizma najviše zastupljena u zemljama koje mnogo polažu na očuvanje sopstvenog kulturnog nasleđa. Prema tome se kulturni turizam može podijeliti na više vrsta. Najčešće se govori o:

- kulturno-istorijskom
- umjetničkom
- manifestacionom
- vjerskom
- etničkom
- edukacionom
- kongresnom
- muzejskom turizmu

²⁷ <http://www.dgt.uns.ac.rs/download/mkt1.pdf>, 13. 12. 2017. god., 21h 07

Neophodno je odrediti i pojam „kulturni turista“. Moglo bi se reći su to ljudi koji posjećuju atrakcije vezane za kulturu i istoriju nekog mesta i naroda, kao što su muzeji, galerije, ili su učestvovali u događajima (manifestacije, festivali) vezanim za lokalnu kulturu.

Utvrđeno je, takođe, da turisti koje privlače ovakvi sadržaji, borave duže na odabranoj teritoriji, troše više novca, da su bolje obrazovani i bolje zarađuju. Ovo, između ostalog, treba imati na umu prilikom planiranja i utvrđivanja razvoja pojedinih vrsta turizma – opredjeliti se prema mogućnostima sredine. Jasno je da je Kotor predodređen zbog svog položaja, spomenika kulture, istorijskih znamenitosti baš da sve svoje kapacitete usmjeri ka kulturnom turizmu, kulturno – istorijskom turizmu.

2.4.2. Mogućnosti razvoja kulturnog turizma u Kotoru

Kako se kulturni turizam definiše kao poseban oblik održivog turizma, a jedan od mogućih definicija kulturnog turizma određuje ga kao posjete osoba van domaće zajednice koje su motivisane potpuno ili djelimično interesom za istorijske, umjetničke, naučne ili „lifestyle“ ponude lokalne zajednice, regiona, grupe ili institucije.

Imajući u vidu predispozicije drevnog grada Kotora, odnosno odgovornih ljudi u njemu, neminovno je da se u gradu neponovljive simbioze prirodnih ljepota i kulturno – istorijskih spomenika razvije baš ova vrsta turizma. Ako se ovome doda razvoj nautičkog turizma i njegov uspjeh s tendencijom daljeg napredovanja, onda se kulturni turizam i kulturni turista trebaju staviti na pravom mjestu i sve im se podrediti.

Sve ove predispozicije, a imajući ovo u vidu, i ekonomske efekte ove vrste turizma trebalo bi voditi računa da se pružanje usluga i ponuda grada ne svede na neku vrstu masovnog ljetovališta.

Imajući u vidu specifičnu grupaciju turista koja posjećuje određene destinacije radi upoznavanja njenih kulturnih vrijednosti, onda je jasno da je kulturni turizam značajna forma turizma sa mnogosturkim pozitivnim implikacijama na socio-ekonomskom planu. On omogućava finansijsku podršku očuvanju, revitalizaciji i promociji dobara kulturne baštine. Ogroman je finansijski efekat koji kulturni turizam ima na razvoj privreda mnogih zemalja, a posebno zemalja u razvoju, kakva je i naša zemlja.

Značaj kulturnog turizma i njegov razvoj i napredak se ne ogleda samo u materijalnim već i u tzv. nematerijalnim efektima. Tu se prije svega misli na razvijanje svijesti i brige o sopstvenim kulturnim vrijednostima, kreiranje kulturnog identiteta i pozitivnog imidža grada, pa i cijele države. Zato se za ovaj oblik turizma kaže da mu je, svrha, između ostalog, otkrivanje spomenika i lokaliteta. Zbog toga ima pozitivne učinke na iste utoliko što doprinosi njihovom održavanju i očuvanju. Ovaj oblik turizma u stvari opravdava napore koje spomenuto održavanje

i očuvanje zahtijevaju od ljudske zajednice zbog socio-kulturne i ekonomske dobrobiti koju donose stanovništvu.“²⁸

Na svemu prethodnom ne bi trebalo stati; postoji mogućnost povezivanja grada Kotora, sa zaleđem i ostalim mjestima na Primorju. Na ovome se već radi, ali bi mnogo bolje rezultate dala organizovanja ponuda, možda vezane ture, karte i slično. Time bi turizam, posebno kulturni turizam, koji ima na što da se osloni, uvezao sa eko turizmom, gastronomskom ponudom ne samo Kotora i primorja, nego i ponudom zaleđa. Te dvije naizgled različite i daleke ponude, čine neraskidivo jedinstvo, a turistima bi ponudilo bolji ugođaj i veći osjećaj zadovoljstva zbog posjete ovako malom gradu i državi sa tako bogatom istorijom, tradicijom i kulturom. Ovo prvenstveno zbog toga što je sve veći procenat ukupne međunarodne turističke populacije odlučuje za upoznavanje crkava, istorijskih građevina i znamenitih zdanja, ali u centar njihovih interesovanja kao sastavni dio putovanja javljaju se i kulturne priredbe. Zato bi kulturne atrakcije trebalo nuditi zajedno sa ostalim uslugama.

Ovo su oduvijek, u manjoj ili većoj mjeri, bila interesovanja, koja su turiste opredjeljivale za određenu destinaciju, ali danas je to postalo megatrend. Zato bi trebalo poraditi na pretvaranju kulturnih resursa u kulturne atrakcije. To bi doprinjelo jačanju turističke ponude i povećalo socioekonomski razvoj. Keller ističe da je veoma važno „osigurati djelotvoran markentiški menadžment kulturnih atrakcija i kombinirati različita područja interesa u svakom aranžmanu, te u isto vrijeme turistima osigurati različite pogodnosti, privlačnosti i usluge“.²⁹

²⁸ <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23208>, 13. 12. 2017. god., 20h 42

²⁹ file:///C:/Users/Olycomputer/Downloads/279_296.pdf, 13. 12. 2017. god., 21h 04

3. NAUTIČKI TURIZAM

Počeci razvoja ljudske civilizacije vezuju se za more. U početku je ono bilo izvor hrane i uslov preživljavanja, da bi se vremenom njegova funkcija mjenjala. Danas se ono koristi kao prirodna saobraćajnica. Zato se govori o vodenom saobraćaju, a on "obuhvata cjelokupan saobraćaj koji se odvija na vodenim površinama (moru, jezerima, rijekama, kanalima). Međutim, daleko najveći značaj u okviru vodenog saobraćaja ima pomorski saobraćaj"³⁰.

Različiti autori na različite načine definišu pomorski saobraćaj i pomorsko brodarstvo. Jedna od definicija bi bila da je „morsko brodarstvo gospodarstvena djelatnost kojoj je svrha i cilj organizirani prijevoz putnika i robe morem”³¹. Takođe, može se definisati i kao “aktivnost premještanja ljudi i/ili stvari brodovima morem od luke ukrcaja do luke iskrcaja”³².

More neminovno asocira na turizam, a kada se govori o turizmu, posebno nautičkom neophodno ga je prvenstveno definisati. Ne postoji jedna, konačna i sveobuhvatana definicija, pa se kod različitih autora, nalaze slične, ali svakako ne identične odrednice. Uopšteno govoreći nautički turizam je vid turizma koji se odvija na vodi ili uz vodu. Ime je nastalo od grčke riječi naus (lat. navis) koja znači brod. U širem smislu njeno značenje se veže uz pomorstvo, plovību, brodarenje i sl.³³

U Strategiji razvoja turizma su „Pod pojmom 'nautički turizam' obuhvaćena su sva rekreativna putovanja i ona u cilju razonode, koja se preduzimaju na moru, bilo velikim brodovima za krstarenja bilo jahtama na motorni pogon ili na jedra, ukoliko su opremljeni kabinama za noćenje.”³⁴ Dok se u Zakonu o turizmu kaže: „Nautički turizam je plovība i boravak turista - nautičara na plovnim objektima (jahta, brod i sl.), kao i boravak u lukama nautičkog turizma - marinama radi odmora i rekreacije. Turističke usluge u nautičkom turizmu pružaju se u lukama nautičkog turizma - marinama i na plovnim objektima nautičkog turizma.”³⁵

Nautički turizam je prioritetna grana privrede u mnogim zemljama. U nastojanju da je razviju na što kvalitetniji način i podignu na viši nivo, osmišljavaju se kruzing destinacije. One, s obzirom na atraktivnost i mogućnosti koje nude, predstavljaju izazov kome je teško odoljeti. U vezi sa tim je izgradnja brodova – hotela koji pružaju sve mogućnosti za uživanje, tako da ga turisti gotovo i ne moraju napuštati, već na njemu imaju priliku da zadovolje i najrazličitije želje.

Kako je turizam, pa samim tim i nautički turizam prioritet u razvoju naše zemlje, neophodno je stvoriti sve uslove da brodovi za krstarenje, koji su inače sami po sebi destinacija, u našoj zemlji pronađu primamljivo mjesto za vezivanje, tj. da Kotor bude poželjna destinacija za kruzing turiste. To je moguće ukoliko se valorizuju postojeći prirodni i kulturno – istorijski uslovi. Osim toga, vremenske prilike i klima tome idu u prilog. Na tom putu je već mnogo urađeno. Kotor

³⁰ <http://www.fms-tivat.me/predavanja3god/Integralni6tekst.pdf>, 17.12. 2017. u 17h 20

³¹ Dundović, Č., Pomorski sustav i pomorska politika, Rijeka: Pomorski fakultet u Rijeci, 2003., str.65

³² Glavan, B., Ekonomika morskog brodarstva, Zagreb: Školska knjiga, 1992., str. 23

³³ Dulčić, A., Nautički turizam i upravljanje lukom nautičkog turizma, Split: Ekokom, 2002., str. 38

³⁴ Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020 godine, Podgorica: Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, 2008., str 45

³⁵ Zakon o turizmu, "Sl. listu Crne Gore", br. 61, 2010., str. 14

je uvršten u listu poželjnih kruzing destinacija, o čemu svjedoče izvještaji luke Kotor o povećanju broja kruzera, jahti i putnika. To je samo potvrda da je Kotor prepoznat kao mediteranska kruzing destinacija u koju se sve više dolazi. Treba sve učiniti da se turisti i vraćaju. Najnovija istarživanja i izvještaji stranih agencija daju za pravo da se vjeruje kako će tako i biti. Ovom vjerovanju doprinosi saznanje da je koncept razvoja nautičkog turizma podržan i prepoznat kao strateški bitan za razvoj privrede u cjelini, pa ima utemeljenje u Zakonu o turizmu. U njemu se, između ostalog, kaže „Razvoj nautičkog turizma Crne Gore, između ostalog, pretpostavlja i modernizaciju postojećih, kao i izgradnju novih marina, a sve u skladu sa Prostornim planom države, odnosno Prostornim planom posebne namjene za korišćenje morskog dobra.“³⁶

Zakon o turizmu se detaljno bavio svim segmentima kojih treba da se pridržava jedna savremena luka kako bi uspješno poslovala. Zato je u istom zakonu precizno propisano koje turističke usluge mogu pružati luke nautičkog turizma – marine. To su sljedeće usluge:

- ✓ iznajmljivanje veza u lukama nautičkog turizma za smještaj plovnih objekata i turista nautičara koji borave na njima;
- ✓ iznajmljivanje plovnih objekata sa posadom ili bez posade, sa pružanjem ili bez pružanja usluge smještaja, radi odmora, rekreacije i krstarenja turista nautičara (charter, cruising i sl.);
- ✓ prihvatanje, čuvanje i održavanje plovnih objekata na vezu u moru i suvom vezu;
- ✓ usluge snabdijevanja nautičara (vodom, gorivom, namirnicama, rezervnim dijelovima, opremom i sl.);
- ✓ usluge upravljanja plovnim objektima turista nautičara;
- ✓ uređenje (opremanje) i priprema plovnih objekata;
- ✓ davanje različitih informacija turistima nautičarima (vremenska prognoza, nautički vodiči i sl.);
- ✓ i druge usluge za potrebe nautičkog turizma u skladu sa zakonom.³⁷

Treba stalo imati u vidu da nautički turizam obuhvata i luke kao mjesta za dolazak, prihvatanje i vez velikih brodova – kruzera, ali i marine koje na isti način opslužuju jahte i megajahte. Oba ova segmenta nautičkog turizma su jednako važna i jednako se moraju razvijati, naročito ako luka ima mogućnost za to. Takva je Luka Kotor – posjeduje lučki i marinski dio, pa je na taj način treba i posmatrati – kao kruzing i jahting destinaciju. Činjenica da se u središtu grada Kotora nalaze oba pomenuta segmenta, samo po sebi govori da postoje preduslovi za razvoj nautičkog turizma u gradu. Veći dio tih potencijala se uspješno koristi, a rezultati se mogu uočiti na svakom koraku, na svakom trgu, pjaci ili uličici, gdje se susreću mnogobrojni zadovoljni strani turisti. Na trenutnom stanju se ne smije stati, ne smije se dozvoliti stagnacija, već se svi raspoloživi potencijali moraju staviti u funkciju što uspješnijeg rada kroz praćenje svjetskih trendova.

³⁶ Ibid., str. 45

³⁷ Ibid., str. 20

3.1. Kruzing

Kružno putovanje, kraće kruzing je turističko putovanje na velikom brodu u trajanju od nekoliko dana prema određenom itinereru, odnosno razrađenom planu putovanja kruznog tipa. Kruzing, takođe, obuhvata obalnu plovidbu unutar teritorijalnih voda vlastitih država i međunarodni kruzing odnosno plovidbu koja dotiče luke u nekoliko, tj. u bar dvije države.

Kruzing je oblik turističkog putovanja, koji u svijetu postoji već nekih 70 - ak godina, a kod nas mu se tek posljednjih 10 - ak godina posvećuje posebna pažnja. Bolje reći, kruzing postaje jedna od dominantnih ideja razvoja turizma.

Potražnja za kruzingom porasla je 50% u sedmogodišnjem razdoblju i to od 1989. do 1996. godine, a onda ponovo za 50 % u četvorogodišnjem razdoblju od 1996. do 2000. godine. Od tada do danas i, pretpostavke su u budućnosti, kruzing će se vrtoglavo kretati uzlaznom putanjom. Gotovo je nemoguće zamisliti broj putnika koji će krstariti svjetskim morima, a još manje koja su to mora i destinacije koje će biti predmet turističkog “istraživanja” i interesovanja.

Prirodne, kulturno – istorijske i tradicionalne vrijednosti Crne Gore, a prvenstveno grada Kotora, preduslovi su za razvoj turizma uopšte, pa prema tome i nautičkog. Turisti iz brojnih krajeva svijeta, prepoznali su grad Kotor i Luku „Kotor“ kao konkurentsku destinaciju i u posljednjih nekoliko godina uvrstili je u evropsku, pa i svjetsku kruzing kartu, po kojoj krstare mnogi brodovi i turisti. Ako se ovome dodaju prihodi koji se iz godine u godinu povećavaju, onda je jasno da ovoj oblasti preba posvetiti posebnu pažnju i unapređivati je.

U teritorijalne vode Crne Gore uplovljavaju kruzeri iz brojnih zemalja širom svijeta, a prema zastavi koja se na njima vijori zabilježeni su dolasci iz: Malte, Bahama, Paname, Belgije, Portugalije, Maršalskih Ostrva, Francuske, Bermuda, Grčke ...

Posebno značajno za našu državu, pa samim tim i Kotor jeste da činjenica da su kao turistička destinacija prepoznati i svrstani u poznate i tražene top destinacija. Tako je Kotor svrstan u TOP 10 evropskih destinacija za 2016. godinu. Još je makar jedan razlog i potvrda da je Kotor prepoznata i cijenjena kruzing destinacija taj da na skali od jedan do pet, dobila ocjenu 4,3 od strane zahtjevnih posjetilaca.

Da je namjera odgovornih u Luci „Kotor“ da ozbiljno unapređuju kvalitet svoje ponude i budu konkurenti poznatim evropskim i svjetskim kruzing destinacijama, pokazuje podatak da je 12. aprila 2016. godine luka potvrdila kvalitet usluga prema standardima ISO 9001: 2008 i ISO 14001 : 2004 i da ispunjava zahtjeve sigurnog upravljanja sistemom i sistemom zaštite životne sredine.

3.2. Jahting

Uz pojmove putnička/nautička luka i kruzing brodovi, prirodno se nadovezuje pojam jahting. U osnovi ovog pojma je riječ „jahta“. Nastala od engleske riječi yacht i znači manje ili

veće plovilo koje služi za rekreativnu, sport i nautički turizam. Preciznije se definiše kao „plovni objekt duljine veće od dvanaest metara namijenjen za dulji boravak na moru i koji je pored posade ovlašten prevoziti ne više od dvanaest putnika“³⁸.

Bitno je naglasiti još jednu veoma bitnu razliku između putničkog broda i jahte, a to je da se prilikom odabira jahti ne vodi previše računa i u obzir se ne uzima njena rentabilnost. Služi isključivo za uživanje, a u tom slučaju se pažnja poklanja isključivo luksuzu. Ide se ka tome da prostorije budu udobne i osmišlene prema zahtjevima vlasnika i podređene razonodi, uživanju. Često se, kada su jahte u pitanju ne govori o proizvodnji, nego o gradnji jahte. Cijene jahti danas kreću se od nekoliko stotina hiljada dolara do nekoliko miliona, pa čak i nekoliko desetina miliona dolara.

Luksuzne megajahte, koje su danas sve više stvar prestiža bogatih, nude avanturu, udobnost, privatnost, sigurnost i mogućnost uživanja prema standardima njihovih vlasnika. Zato je izgradnja vlastite jahte, jahte prema ličnim zahtjevima kupaca trend koji postaje sve zastupljeniji među bogatima. Osim toga, iznajmljivanje (čarter) jahti je takođe mogućnost, jer pruža jedinstveno iskustvo i zadovoljava sve prohtjeve klijenata, a njihovim iznajmljivanjem vlasnici mogu da nadoknade troškove održavanja.

Slično brodovima, i jahte, bilo u privatnom vlasništvu ili iznajmljene, podsjećaju na manje pokretne hotele, koji u potpunosti izlaze u susret svojim gostima. Njihova prednost je u tome što se mogu smjestiti na najljepše i najtraženije lokacije u svijetu i učiniti još veći užitak.

Ipak, mjesta za prihvatanje jahti su marine – „marina je specijalizovana turistička luka uz prirodno ili vještački zaštićene vodene površine (mora, jezera, rijeka i kanali) osposobljeni za prihvatanje, opskrbu i opsluživanje nautičara, te za prihvatanje, opskrbu, čuvanje, održavanje i opremanje plovila na vezu i mogućnošću korišćenja plovila u svakom trenutku“³⁹.

Sve veći broj jahti i megajahti posjećuje i našu obalu, naše novoizgrađene moderne marine.

Modernizaciji svoje marine, a shodno svojim mogućnostima, treba da teži i Luka Kotor u čijem sklopu egzistira marina. Ona umnogome obavlja svoju funkciju, što pokazuju izvještaji Luke Kotor – broj dolazaka jahti i turista se iz godine u godinu povećava. Zato je treba što prije rekonstruisati i poraditi na infrastrukturi za prijem i prihvatanje luksuznih jahti i odgovoriti na pravi način zahtjevima visokoplatežnog turista. To bi je činilo konkurentnom ne samo kada je u pitanju naše tržište, nego i tržište u okruženju, pa i šire.

Posebnu prednost marina u Kotoru ima i zbog svog geografskog položaja i prirodnog okruženja. Ako ljepote ovog područja privlače ogroman broj turista koji, između ostalog dolaze u Kotor kruzerima, onda je jasno da bi uživali i turisti koji dolaze jahtama. Malo gdje bi mogli naći tako mirno more, umirujući šuma talasa, prijatne mirise primorske kuhinje, spoj čistog mora, krševitih palmina i prozračnog neba.

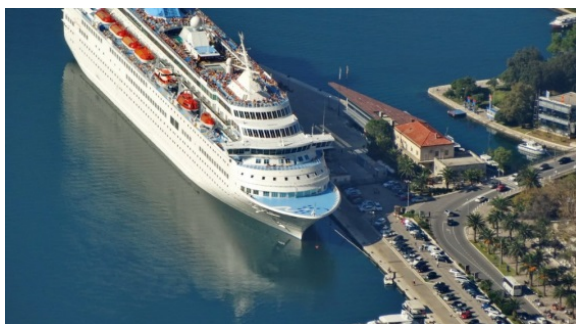
³⁸ <http://struna.ihj.hr/naziv/jahta/19069/>, 29. 11. 2017. god. u 22h30

³⁹ Pravilnik o razvrstavanju, minimalnim uvjetima i kategorizaciji objekata nautičkog turizma, Zagreb: Institut za turizam, 1990., str. 48

4. LUKA KOTOR

„Luka označava morsku luku, tj. morski i s morem neposredno povezani kopneni prostor s izgrađenim i neizgrađenim obalama, lukobranima, uređajima, postrojenjima i drugim objektima namijenjenim za pristajanje, sidrenje i zaštitu brodova, jahti i brodica, ukrcaj i iskrcaj putnika i robe, uskladištenje i druge manipulacije s robom, proizvodnju, oplemenjivanje i doradu robe te ostale ekonomske djelatnosti koje su s tim djelatnostima u međusobnoj ekonomskoj, prometnoj ili tehnološkoj vezi.”⁴⁰ Pojam blizak pojmu luka je marina. To je “manja luka namijenjena za smještaj, čuvanje, zaštitu, održavanje, popravku, opremanje i sidrenje jahti i čamaca”⁴¹.

Imamo sreću da u našoj maloj državi imamo po veličini malu, ali po zanačaju veliku Luku Kotor – kruzing destinaciju čije usluge koriste najveći kruzери svijeta.

Luka Kotor⁴²

Deklarisanje Crne Gore kao države kojoj je prioritet razvoj turizma i prepoznavanje Kotora kao moguće uspješne turističke destinacije, opredjelio je i odgovorne da posebnu pažnju obrate na Luku Kotor, čija tradicija seže daleko u 12 vijek. Od tada, uz brojen padove i nevolje, uspjeva da se danas, kao feliks iz pepela uzdigne u luku visokokvalitetne ponude u koju vrijedi i dalje ulagati, jer ona dovodi brojnu visokoplatnežnu klijentelu.

Svojevrsnu atrakciju za turiste predstavlja podatak da je Luka Kotor smještena u samom srcu grada. To je čini jedinstvenom, vjerovatno i u svjetskim razmjerama.

O mogućnostima da se iskoristi potencijal prostora za izgradnju i korišćenje luke još od davnina pokazuje pregled bitinih datuma, prikazanih u tabeli, a tiče se istorijata luke. Ista svjedoči da je davno prepoznato da je geografski položaj luke, direktno povezan sa mogućnošću da se on iskoristi na najbolji mogući način, a njenom valorizacijom i eksploatacijom ostvaruje se dobrobit ne samo za grad, nego i šire – državu, pa i region.

⁴⁰ Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama, Hrvatska, 2016., str. 1

⁴¹ Zakon o lukama, Skupština Crne Gore, 2008., str. 2

⁴²https://www.google.com/search?q=luka+kotor&rlz=1C1GGRV_srME748ME749&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiV8ueQsOzXAhUFL1AKHV_zD3IQ_AUICigB&biw=1536&bih=855#imgsrc=oqhU6Ysp5gCaaM02. 12. 2017. god. u 22h 29

Najznačajniji periodi i datumi u istoriji Luke Kotor	
druga polovina 12. vijeka	Kotor se pominje kao luka u istorijskim dokumentima.
sredina 19. vijeka	Funkcioniše redovan lokalni pomorski saobraćaj u Boki, između Kotora i Herceg Novog.
kraj 19. vijeka	Izgradnja jadranske magistrale umanjuje značaj Luke Kotor u saobraćaju među lukama istočnog Jadrana.
1 967. godine	Ukinuta posljednja redovna linija između Kotora i Jadranskih luka, nakon 75 g, redovnog saobraćaja.
početak 70 – ih godina	U Kotorsku luku počinju da svraćaju prvi nautički turisti sa jahtama. Luku Kotor počinju da posjećuju i prvi veći brodovi za krstarenje.
1 979. godina	Katastrofalni zemljotres znatno oštećuje luku
1 980 – 1 982. god.	Rekonstrukcija obale u luci. Dužina operativne obale se povećava za oko 50 m.
1 984. god.	Odlukom SIV Luka Kotor dobija status luke za međunarodni saobraćaj
1 992. god.	Luka dobija stalni međunarodni granicni prelaz.
1 992. – 1 997. god.	Poremećaji u političkim i ekonomskom-finansijskim okvirima onemogućavaju ostvarenje razvojnih planova Luke. Luka završava i fazu transformacije i u programima se orijentira ka nautičkom turizmu i prihvatu brodova za krstarenje.
1 997. god.	Luka oživljava aktivnosti kroz prihvatanje teretnih tako i putničkih brodova

Najznačajniji periodi i datumi u istoriji Luke Kotor⁴³

Koliko god da joj je duga istorija i tradicija, luka nikada nije imala veći uspjeh nego danas. Njeni „potencijali i strateški razvoj usmjereni su ka putničkom prevozu, brodovima za krstarenje i nautičkom turizmu“⁴⁴.

O strateškom značaju Luke Kotor govori i činjenica o njenoj blizini s drugim Mediteranskim lukama, pa je na taj način umrežena u kružna putovanja brojnih evropskih i svjetskih turističkih agencija. Sljedeća tabela pokazuje tu udaljenost.

Veza sa drugim lukama	Nautičke milje
Kotor – Bar	42
Kotor - Bari	125
Kotor – Otrant	151
Kotor – Trst	334
Kotor – Ankona	254
Kotor – Pirej	715
Kotor – Dubrovnik	40

Udaljenost Luke Kotor od drugih mediteranskih luka⁴⁵

⁴³<http://www.portofkotor.co.me/lzvjestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 22h 53

⁴⁴ <http://www.portofkotor.co.me/O-luci/istorijat.html>, 25. 11. 2017. god. u 14h 40

⁴⁵<http://www.portofkotor.co.me/lzvjestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 22h 58

Kopneni dio operativne površine Luke obuhvata prostor od spomenika – svetionika do zgrade Lučke Kapetanije i iznosi oko 4 000m². Površina platoa u pojasu širine 6m je površina preko koje se ostvaruju funkcije luke.

Luka Kotor raspolaže dijelom obale čiji operativni dio iznosi 665m, od čega se 512m nalazi na zapadnom djelu, dok je 153m okrenuto prema rijeci Škurdi. Operativna obala se može funkcionalno podijeliti na pet vezova što prikazuje sljedeća tabela.

OPERATIVNA OBALA LUKE KOTOR (665m)		
I - Vezovi - Zapadni dio (512m)		
Riva I	vez u dužini od oko 150m	Operativna obala na ovom vezu je opremljena sa 11 bitava
Riva II	vez u dužini od 100m	Uz ovu operativnu obalu postoji samo uska traka širine od 6 do 9 m koju brodovi mogu koristiti
Riva III	obuhvata južni dio Rive u dužini od oko 250m	
II - Vezovi - prema rijeci Škurdi (153m)		
Rijeka I	vez na sjevernom djelu prema rijeci Škurdi u dužini od oko 80m	Opremljeni sa 10 bitova
Rijeka II	vez u dužini od oko 70m	

Operativna obala je ukupno opremljena sa 61 gumena

Namjena i struktura vezova u Luci Kotor⁴⁶

Područje djelatnosti kojim raspolaže luka podijeljeno je na dva segmenta i to lučki i marinski i svaki vez u njima ima određene karakteristike, prema kojima se pružaju usluge. Te karakteristike su prikazane u narednoj tabeli.

LUČKI SEGMENT	
Dužina operativne obale:	
- vez I	168m u MPGP + 120m do pontona
- vez II	(Rijeka Škurda) – 150m
MARINSKI SEGMENT	
Dužina operativne obale	
- obala kod tržnice	141.4m
- obala kod pozorišta	86.8m
- obala Šuranj	123.5m
- obala od pontona do MPGP	120.0m
Pontonski kapacitet	
- 2 pontona tipa „S“ dimenzija	12.5 x 2.40 x 0.90 sa 8vezova
- 3 pontona tipa „S“ dimenzija	8 x 3 x 0.90 sa 6 vezova

Namjena i struktura vezova u Luci Kotor⁴⁷

⁴⁶<http://www.portofkotor.co.me/lzvjestaj%20o%20poslovanju%20Luke%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 23h 06

⁴⁷<http://www.portofkotor.co.me/lzvjestaj%20o%20poslovanju%20Luke%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 23h 19

Na južnom dijelu obale prema moru postoje priključci za vodu, telefon i električnu energiju koji su na raspolaganju plovilima.

Pogled na prethodne tabele jasno pokazuje da je u širim razmjerama gledano, Luka Kotor mala luka, sa malim kapacitetima, ali za naše prilike izuzenim poslovnim rezultatima i maksimalnom iskorišćenošću kapaciteta, čime se ne može pohvaliti mnogo luka u svijetu. Broj kruzera, mega jahti i putnika na mjesečnom i godišnjem nivo su impozantni.

Kako bi uspješno pružala sve predviđene usluge, luka je oformila agenciju KotorMar s ciljem pružanja usluga megajahtama i kruzingu brodovima i naravno turistima. To podrazumjeva: rezervaciju veza, pomoć kod uplovljenja/isplovljenja, snadbjevanje gorivom, putne aranžmane, ture sa vodičima i ekskurzije... kao i brojne posebne usluge kako bi turisti – korisnici njihovih usluga u potpunosti bili zadovoljni. Sve ovo nude 365 dana u godini i na raspolaganju su 24 časa dnevno.

Posebno je značajno napomenuti da se preko agencije obezbjeđuje obilazak grada, prema želji turista, i u prvi plan se ističu kulturno – istorijski spomenici i vrijedna materijalna baština grada Kotora, o čemu je bilo riječi u prethodnim poglavljima.

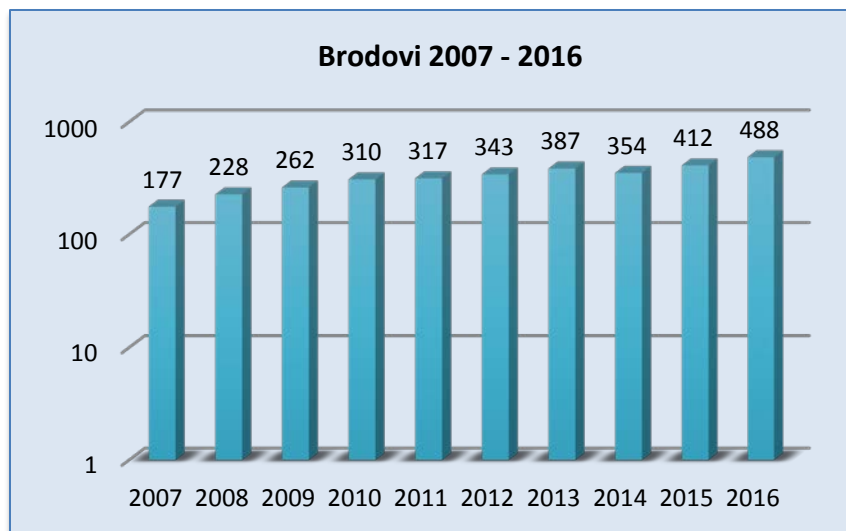
Takođe, posebnu važnost čini poslovna politika luke, koja preko agencije turiste usmjerava prema atraktivnim mjestima kako u Primorju, tako i u zaleđu. Na taj način, turisti su u mogućnosti da posjete nacionalne parkove Lovćen i Skadarsko jezero, primorske gradove: Tivat, Budvu, Herceg Novi, Bar, Ulcinj, ali i Kanjon rijeke Tare, Sveti Stefan, Manastir Ostrog, Rijeku Crnojevića ... Njihovim obilaskom, turisti upozanju vrijedne spomenike prošlosti, prirodne ljepote, tradiciju... ne samo Kotora nego i Crne Gore.

4.1. Statistički pokazatelji poslovanja Luke Kotor A.D.

U posljednjih deset godina luka Kotor bilježi napredak, kako u broju posjeta brodova i jahti, tako, naravno i u broju turista koji su preko lučkog carinskog terminala ušli na teritoriju Kotora, Crne Gore.

Posljednji, zvanični podaci govore da je tokom 2016. godine ostvaren rekordni dolazak brodova i jahti, pa samim tim i broj putnika. Ukupan broj brodova u međunarodnom saobraćaju je 488, od čega je jedan vojni brod. U istom periodu (1.01. 2016. – 31. 12. 2016. godine) broj jahti koje su koristile usluge Luke Kotor je 1 674. S tim u vezi je i povećanje broja putnika, pa je broj putnika za ovaj period, na kruzima iznosio 535 232, a na jahtama 8 292.

Promet brodova u Luci Kotor za period od 2007. do 2016. godine prikazan je grafikonom i on najriječitije „govori“ o uspjehu i rezultatima luke u proteklom godinama.

Promet brodova u Luci Kotor od 2007 - 2016. godine⁴⁸

Osim navedenih podataka koji idu u prilog činjenici da u luci postoji kvantitet, kuriozitet je da mnogi brodari kao luku svog prvog putovanja biraju Luku Kotor, što svakako govori o njenom kvalitetu. Značajno je pomenuti i da najveći i najmodernije opremljeni kruzeri današnjice već godinama dolaze u Kotor. Takav je brod Royal Princess, dužine oko 330m i 142 714 BRT.

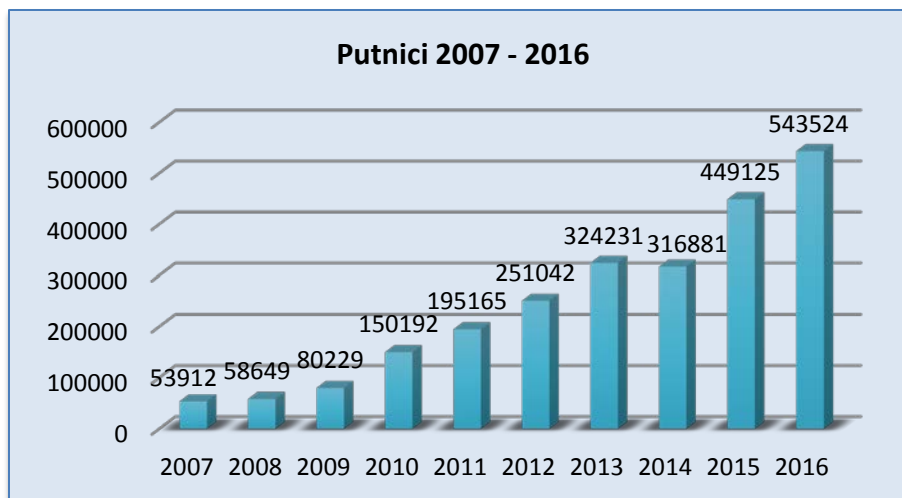

Kruzer Royal Princess⁴⁹

Statistika prikazana u prethodnoj tabeli, upućuje na zaključak da povećanje broja brodova koji koriste usluge Luke Kotor, istovremeno dovodi do povećanja broja stranih turista. I ovdje je statistika nedvosmislena – prikaz broja turista koji su kruzerima posjetili ovu luku, dat je u sljedećem grafikonu.

⁴⁸<http://www.portofkotor.co.me/lzvestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 23h 23

⁴⁹<https://www.vesselfinder.com/ship-photos/285389?s=1>, 25. 11. 2017. god. u 15h 21

Ostvareni promet putnika 2007 – 2016.⁵⁰

Zahvaljujući detaljnim analizama, ne samo na godišnjem već i mjesečnom nivou, moguće je pratiti, upoređivati i planirati dalje aktivnosti luke. U tom smislu rukovodstvo luke, prateći promet brodova tokom svakog mjeseca u prethodnih deset godina dobilo je jasnu sliku o ovom segmentu svog rada. Utvrdili su da se turistička godina u Kotoru proširila na period od januara do decembra i da je najveći broj posjeta brodova zabilježen u septembru mjesecu. Ovi podaci su prikazani u donjoj tabeli.

Mjesec	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ukupno	Učešće %
Januar	-	-	-	5	6	3	3	4	3	3	27	0,82
Februar	-	-	-	4	5	2	5	6	5	5	32	0,98
Mart	3	5	4	5	4	3	9	5	5	11	54	1,65
April	8	20	15	25	18	15	23	20	19	23	186	5,67
Maj	17	30	32	34	35	42	44	38	53	55	380	11,59
Jun	27	27	32	37	41	52	45	53	60	64	438	13,36
Jul	20	34	42	46	46	41	52	54	58	70	463	14,12
Avgust	28	34	48	45	47	55	55	55	58	77	502	15,31
Septembar	31	43	45	45	60	60	69	66	71	86	576	17,57
Oktobar	39	30	31	48	38	51	59	38	51	59	444	13,54
Novembar	5	5	7	10	14	13	17	10	24	25	130	3,96
Decembar	-	-	6	6	3	6	6	5	5	10	47	1,43
UKUPNO	177	228	262	310	317	343	387	354	412	488	3279	100

Ostvareni promet brodova za period 2007 – 2016. godina⁵¹

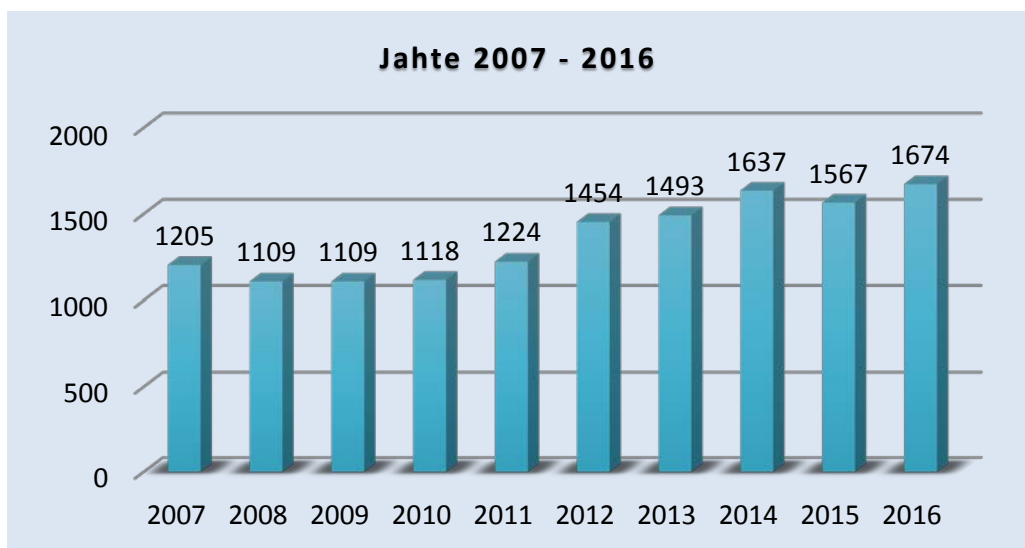
⁵⁰<http://www.portofkotor.co.me/Izvestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 23h 27

⁵¹<http://www.portofkotor.co.me/Izvestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 23h 30

Gore navedeni podaci, pokazatelj su da je luka utabala stazu uspješnog rada i da u narednom periodu sigurnim koracima treba ići dalje, uz svijest o tome da do sada urađeno treba unaprijeđivati, modernizovati, pratiti svjetske tokove.

Ne manje značajan segment lučke ponude je i marinski dio luke. I njegova statistika je na veoma zavodnom nivou.

Marinski dio luke bilježi porast broja jahti, pa od 2007. godine, kada je taj broj iznostio 1205, u 2016, kada je rađen posljednji izvještaj broj jahti je bio 1674. Precizniji podaci o posjeti jahti i njihovom broju dat je u sljedećem grafikonu.

Ostvareni promet jahti u luci za period 2007 – 2016. godina⁵²

Očigledno je da u ovom segmentu postoji porast, ali ne velik kao kada su kruzeri u pitanju. Porast dolazaka jahti u marinu je u odnosu na 2015. godinu veći za 6%, što je znatno manje u odnosu na brodove čiji je porast evidentan u odnosu na isti period i iznosi 16%. Problemi sa mega jahtama se vezuje za smanjene mogućnosti prihvata istih, jer i one koriste iste vezove koje stoje na raspolaganju i kruzerima, kao i nemogućnost bunkerisanja istih u luci.

Situacija sa odnosom broja jahti i broja putnika na njima, slična je onoj koja se tiče kruzera. Naime, porast broja jahti koje su uplovile u Luku Kotor je uslovio i porast broja putnika. Prikaz po mjesecima za 2016. godinu dat je u sljedećoj tabeli.

⁵²<http://www.portofkotor.co.me/Izvestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>, 12. 12. 2017.god., 23h 35

Mjesec	Broj jahti	Učešće %	Broj putnika	Učešće %
Januar	1	0,06	-	-
Februar	-	-	-	-
Mart	9	0,54	43	0,52
April	30	1,79	98	1,18
Maj	146	8,72	688	8,30
Jun	275	16,43	1447	17,45
Jul	358	21,39	1797	21,67
Avgust	447	26,70	2113	25,48
Septembar	303	18,10	1688	20,36
Oktobar	94	5,62	399	4,81
Novembar	7	0,42	18	0,22
Decembar	4	0,24	1	0,01
Ukupno	1674	100	8292	100

Ostvareni promet jahti i putnika u 2016. godini⁵³

Tabelom je preciziran broj jahti i putnika na njima po mjesecima za 2016. godinu. Iz tabele je jasno u kojim mjesecima je marina pružala najviše, odnosno najmanje svoje usluge i s tim u vezi koliki broj putnika je koristio usluge marine. Ono što tabela ne pokazuje, ali je naglašeno u Izvještaju o poslovanju Luke Kotor A.D., jeste da je broj putnika koji su jahtama posjetili marinu 14% veći u odnosu na 2015. godinu, što je opet manji porast u odnosu na broj putnika koji su kruzerima posjetili luku, a veći je za 17%. Razlozi su direktno povezani sa nemogućnošću marine da primi veći broj jahti.

Date tabele i grafikoni, koji sadrže statističke pokazatelje poslovanja Luke Kotor A.D. jasno pokazuju povećanje broja kako brodova i jahti, tako i putnika. Naravno, nijesu dovoljni samo brojevi i statistički podaci, već i zadovoljni turisti koji će propagirati Kotor i Crnu Goru kao poželjnu i nezaobilaznu luku nautičkog turizma i turističku destinaciju.

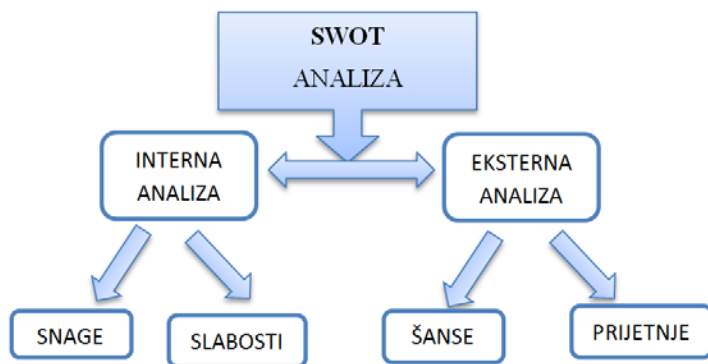
⁵³<http://www.portofkotor.co.me/Izvestaj%20o%20poslovanju%20Luke%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%202001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf> , 12. 12. 2017.god., 23h 41

5. SWOT ANALIZA

Kako bi se izvršila analiza poslovanja, kao i mogućnosti napredovanja neke kompanije u budućnosti koristi se istraživačka metoda poznata kao SWOT analiza.

SWOT analiza je osnova svakog strategijskog plana preduzeća, čiji je cilj da se procjene šanse i opasnosti u poslovnom okruženju, kao i prednosti i slabosti unutar same kompanije. „SWOT analiza, poznata i pod nazivom situaciona analiza, intuitivna je metoda ispitivanja i ocjenjivanja unutrašnjeg (snage i slabosti) i spoljašnjeg (prilike i prijetnje) okruženja ili faktora u funkciji posmataranja stanja i mogućeg razvoja određene pojave.“⁵⁴

Naziv predstavlja skraćenicu nastalu od engleskih riječi: Strength (snaga), Weakness (slabost), Opportunities (šanse) i Threats (prijetnje). SWOT analize podrazumjeva internu i eksternu analizu, što je predstavljeno datom semom.

Prikaz činilaca SWOT analize⁵⁵

Analizom rada i uslova rada u određenom preduzeću po ovoj šemi, stiče se uvid u postojeće stanje i buduće aktivnosti koje će to stanje unaprijediti. Radeći SWOT analizu preduzeća treba stalno imati na umu kako se i da li se određene slabosti preduzeća ili pretnje iz okoline mogu pretvoriti u snage ili prilike, koje ono može iskoristiti za postizanje konkurentne prednosti na tržištu.

Interna analiza se odnosi na unutrašnje faktore kompanije, odnosno na resurse i iskustvo, a odnose se na sljedeće oblasti:

- finansijski resursi (finansiranje, izvor prihoda i sanse za investicije...)
- fizički resursi (lokacija firme, objekti, oprema...)
- ljudski resursi (zaposleni, volonteri, ciljana publika)
- dostupnost prirodnih resursa (trgovacka marka, patent, autorska prava)

⁵⁴ Orlandić, R., Uticaj nautičkog turizma na privredu Crne Gore, Bar: Pomorski fakultet Bar, 2014., str. 3

⁵⁵http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/759/1013_M%20Chapter%203%20SWOT_Manual%20R_Nikolic.pdf, 12. 12. 2017. god., 23h 44

- trenutni procesi (programi zaposlenih, hijerarhija odjeljenja, softverski sistemi...)

Naucnici smatraju da firme moraju prvenstveno objektivno sagledati i ocjeniti unutrašnje faktore i tek tada mogu očekivati da iskoriste ili kontrolisu spoljasnje faktore.

Kada se vrši eksterna analiza moraju se u obzir uzeti i dokumentovati svi spoljasnji faktori koji direktno ili indirektno uticu na sansu ili prijetnju. Spoljasnji faktori se odnose na stvari koje kompanija ne može da kontroliše, kao sto su:

- o trendovi na tržištu (novi proizvodi i tehnologije, promjene u potrebama ciljne grupe)
- o ekonomski trendovi (lokalne, nacionalne ili internacionalne finansiske teznje)
- o finansiranje (donacije, zakonodavni i drugi izvori)
- o demografske faktore (godina, rasa, pol i kultura ciljne grupe)
- o odnosi sa dobavljačima i saradnicima
- o politički, ekonomski i ekološki propisi.

„SWOT analiza se koristi prije svega da bi ste:

- o svoje resurse koristili efikasnije
- o unaprijedili poslovanje
- o analizirali i bolje razumjeli konkurenciju
- o otkrili nove mogućnosti i iskoristili postojeće sanse
- o bolje se pripremili za moguće prijetnje u okruženju
- o napravili biznis i marketinski plan“⁵⁶

5.1. Primjena SWOT analize na prilike u Luci Kotor

Svaka ozbiljna i odgovorna kompanija redovno vrši analizu unutar svoje kompanije, ali analizira i svoje okruženje i utvrđuje kako je u odnosu na njega pozicionirano. Prema rezultatima tih analiza, planira svoje buduće poslovne korake. Naravno, rezultati su poslovna tajna i dio poslovne politike vezane za njihove potrebe. Savremenu analizu – SWOT analizu, obavljaju i zaposleni u Luci Kotor, jer jedino se dobrom analizom, procjenom i planiranjem na ovaj način može objasniti njihov poslovni uspjeh. Međutim, kako do rezultata analize nije moguće doći, zato je analizom raznih dostupnih i raspoloživih izvora (izvjestaji, analize, publikacija...) samostalno uradjena Swot analiza Luke Kotor kako prikazuje data tabela.

⁵⁶ <https://www.iserbija.rs/iserbia-reci-biznis-i-edukacija/swot-analiza-primeri-sablioni-i-definicija-3402>, 18. 11. 2017. god. u 21h 12

INTERNA ANALIZA	
SNAGE – PREDNOSTI	SLABOSTI
- poštovanje međunarodnih propisa - zaštita i sigurnost u luci - povoljni klimatski uslovi i geografski položaj - preduzeće je uspostavilo, primjenjuje i održava sistem menadžment kvalitetom usluga u skladu sa zahtjevima JUS ISO 9001:2001 - blizina aerodroma - relativno nova destinacija - preduzeće je organizovano na tržišnim principima poslovanja - atraktivnost područja - prirodne i kulturne vrijednosti - članstvo na listi najljepših zaliva svijeta - atraktivna obala i mogućnost izleta u okolini - pozitivan poslovni imidž preduzeća u okruženju - relativno niske cijene - visok stepen ekološke očuvanosti obale - dugogodišnja tradicija u pružanju lučkih usluga - arheolosko i spomenicko nasljedje - bogata kulturna aktivnost i tradicija - multikulturalnost , multietnicnost i multikonfesionalnost - pomorska tradicija	- nizak nivo kvaliteta usluga - relativno uzak asortiman usluga - nedovoljna marketinška prezentacija - neadekvatna infrastruktura - mala dužina operativne obale i nemogućnost većih infrastrukturnih zahvata - nedovoljan prostor za kvalitetno pružanje usluga - nedostatak vezova za veće jahte
EKSTERNA ANALIZA	
ŠANSE – PRILIKE	PRIJETNJE
- usavršavanje kadrova - zaštita životne sredine - saradnja i razmjena iskustava sa drugim lukama - produžetak trajanja turističke sezone - izgradnja marine ili poboljšanje postojeće - rastuća međunarodna potražnja za novim turističkim destinacijama - tekuća integracija u Evropsku uniju - otvaranje nove drumske veze sa unutrašnjim dijelom države - širenje postojećeg spektra usluga - kvalitetna zakonska regulativa - podizanje nivoa kvaliteta ponuda i usluga - ekonomski razvoj okruženja - naglašenija promocija i kvalitetnija saradnja sa kompanijama u okruženju	- ugrožavanje životne sredine - devastacija mora i obale - konkurencija novih turističkih destinacija iz okruženja - zagađivanje mora - neodgovarajuća zakonska regulativa - nedostatak finansijskih sredstava za rehabilitaciju infrastrukture i opreme - nedostatak mogućnosti za pružanje dodatnih usluga nautičkim turistima - problemi vezani za pružanje dijela usluga brodovima - razvoj ponude drugih destinacija na Sredozemlju - značajniji razvoj saobraćajne infrastrukture u susjednim zemljama i lukama

Interna i eksterna analiza kompanije Luka Kotor A.D. -Samostalno urađena tabela na osnovu uvida u različitu literaturu, časopise i internet izvore

U tabeli su, za potrebe ovog rada i na osnovu ličnih zapažanja, detaljno navedeni interni i eksterni činioci SWOT analize. Evidentno je, iz iste, da Luka Kotor A.D. sadrži najviše činilaca koji se odnose na njenu snagu i šanse, a mnogo manje na slabosti i prijetnje. Slabosti i prijetnje su čini se, objektivne prirode s obzirom da se neke od njih odnose na malu dužinu operativne obale, neadekvatne saobraćajnice, gužve u saobraćaju... Ovo su samo neki problemi koji zahtijevaju ozbiljno razmatranje, pogotovo ako se ima u vidu konfiguracija terena na kome se luka nalazi, ali i zbog potrebe da se drugi privredni sektori uključe u rješavanje navedenih, ali i ostalih esencijalnih problema kako građana, tako i turista koji dolaze da ugodno provedu svoje vrijeme.

S obzirom na specifičnosti saobraćajnica u gradu, odgovorni u Luci Kotor se moraju pozabaviti i ovim pitanjem, kako bi se ovaj problem riješi što prije i dugoročno, jer dobre saobraćajne veze direktno utiču na bolje veze sa zaleđem, ali i šire, a to znači i mogućnost boljeg povezivanja luke se ponudom hotelsko-ugostiteljskih objekata i institucijama kulture.

Na osnovu ovako urađene analize, dalo bi se zaključiti da kompanija Luka Kotor A.D. stabilno preduzeće čiji su unutrašnje snage više izražene u odnosu na slabosti. Takođe, da okruženje nije podsticajno u mjeri koja bi bila potrebna za nastavak i unapređivanje poslovanja luke u smislu mogućnosti da stranim turistima pruže dodatne usluge. Zbog toga, bilo bi veoma korisno stečene prednosti, shodno svojim mogućnostima, usmjeri na dalji spostveni razvoj. U tom smislu neophodna su dodatna ulaganja kako bi se išlo u korak sa međunarodnim standardima. Prvenstveno se stalno mora ulagati u lučku infrastrukturu i njenu modernizaciju, prije svega suprastrukturnih objekata.

Takva politika preduzeća bi sigurno dodatno povećala produktivost poslovanja, s jedne strane, a s druge pokrenula pitanje rješavanja eksternih otežavajućih faktora/činilaca. Na taj način bi u dobiti bili ne samo kompanija, nego i opština i država.

Kako bi se moglo govoriti o uspješnom poslovanju bilo koje kompanije, pa i Luke Kotor A.D., u budućnosti se mora voditi računa da kadrovka, tržišna, proizvodna, finansijska, pa i ekološka i razvojna politika budu usklađene i usmjerene ka istom cilju. U protivnom za neadekvatno poslovanje i smanjenje broja kruzera, jahti i putnika bio bi odgovoran jedino ljudski faktor.

Zaključak

Kotor grad svjetske kulturne baštine, grad bogate kulture, istorije, običaja ... grad nautičkog i kulturnog turizma, grad sa možda najmanjom, a lukom u samom srcu grada, lukom koja se nalazi među deset top turističkih destinacija u Evropi, grad koji ostavlja bez daha.

Grad sa ovakvim karakteristikama, preporukama i prirodnim i kulturnim bogatstvom zaslužuje da mu se posveti puna pažnja, da se sve učini kako bi se maksimalno razvili svi njegovi kapaciteti. Na tom putu već je dosta učinjeno, ali na tome se ne treba ili bolje reći ne smije stati. Prepoznat je potencijal grada za razvoj turizma i to prvenstveno dvije njegove grane: kulturnog turizma i nautičkog turizma.

Kao posebnu kulturno – istorijsku ostavštinu prepoznao ga je još 1979. godine UNESCO i stavio na listu svjetske kulturne baštine. Od tada, a posebno posljednjih desetak godina stavljaju se u funkciju turističke ponude bitni spomenici, nastoji se zaštititi kako materijalna, tako i nematerijalna baština, valorizuju se tradicionalne vrijednosti, broj turista je u stalnom porastu... Takođe, Luka Kotor bilježi nevjerovatan poslovni uspjeh – iz godine u godinu se povećava broj krucera, jahti, putnika..., ali, čini se da ipak nešto nedostaje. Kao da sve komponente koje čine savršenu ponudu nijesu uvezane, kao da isključuju jedna drugu, kao da razvoj jedne ometa uspješno funkcionisanje druge.

Raduje činjenica da je urađena Strategija razvoja održivog turizma u kojoj je istaknuto da Boka Kotorska, pa i Kotor kao njen dio „predstavlja visoko privlačan, kako pejzažni tako i kulturno – istorijski, unikat na mediteranu“⁵⁷. S tim u vezi je naglašeno da su potencijali istih potcjenjeni, pa samim tim nijesu ni iskorišćeni u mjeri u kojoj bi to mogli biti. Izraženo je vjerovanje da bi se u narednom periodu trebalo i moglo učiniti mnogo kako bi grad Kotor postao jedna od najatraktivnijih destinacija makar u odnosu na okruženje. Ovo bi svakako imalo značajne pozitivne ekonomske efekte što i jeste cilj svake privrede, pa i turizma kao njegove grane.

Uzimajući u obzir navedeno, svi odgovorni trebaju stalno da imaju u vidu - malo gdje u svijetu postoje na jednom mjestu – predivni predjeli, neprocjenjivo kulturno istorijsko blago i bogastvo spomenika, tradicija...koje treba iskoristiti kao resurs za obogaćivanje i unaprijeđivanje turističke ponude grada. To je najmanje što se može uraditi za dobrobit sadašnjih i budućih generacija.

⁵⁷ Regionalni Masterplan za turizam , DEG - Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft mbH, Prostorni koncept za turistički razvoj regiona Boka Kotorska, 2003., str.19

Literatura

1. Sbutega, A., Ljudi iz Boke, Kotor: Pomorski muzej Crne Gore, 2012.
Kotor – turistička monografija, Zagreb: Turistička naklada d.o.o. 2007.
2. Grupa autora: Kotor, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1970.
3. Kalezić D., Monografija Kotor – Prirodne ljepote i spomenici kulture, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1970.
4. Šamanović, J., Nautički turizam i management marina, Split: Visoka pomorska škola u Splitu, 2002.
5. Dundović, Č., Pomorski sustav i pomorska politika, Rijeka: Pomorski fakultet u Rijeci, 2003.
6. Glavan, B., Ekonomika morskog brodarstva, Zagreb: Školska knjiga, 1992.
7. Dulčić, A., Nautički turizam i upravljanje lukom nautičkog turizma, Split: Ekokom, 2002.
8. Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020 godine, Podgorica: Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, 2008.
9. Zakon o turizmu, "Sl. listu Crne Gore", 2010.
10. Zakon o lukama, Skupština Crne Gore, 2008.
11. Orlandić, R., Uticaj nautičkog turizma na privredu Crne Gore, Bar: Pomorski fakultet Bar, 2014
12. Pravilnik o razvrstavanju, minimalnim uvjetima i kategorizaciji objekata nautičkog turizma, Zagreb: Institut za turizam, 1990.
13. Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama, Hrvatska, 2016.
14. Regionalni Masterplan za turizam, DEG - Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft mbH, Prostorni koncept za turistički razvoj regiona Boka Kotorska, 2003.

Internet izvori:

1. www.me.visit-montenegro.com/main-cities/kotor/kotor-nature/
2. <http://www.perast.com/>
3. <http://portalanalitika.me/clanak/265040/arhiv>
4. <http://geografijazasve.me/2017/03/04/biogeografske-karakteristike-kotora/>
5. <http://geografijazasve.me/2017/03/09/kotor-prirodne-karakteristike/>
6. <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23208>
7. <http://struna.ihjj.hr/naziv/jahta/19069/>
8. <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23208>
9. <http://www.portofkotor.co.me/O-luci/istorijat.html>
10. <http://www.fms-tivat.me/predavanja3god/Integralni6tekst.pdf>
11. <http://www.vijesti.me/caffe/crnogorska-nematerijalna-kulturna-dobra-od-gusala-do-gadjanja-kokota-107418>
12. <https://www.iserbia.rs/iserbia-reci-biznis-i-edukacija/swot-analiza-primeri-sablona-i-definicija-3402>

Ostali izvori:

1. http://www.pfri.uniri.hr/~ajugovic/download/lucko_poslovanje/predavanja/SPLIT_LP_2_Upravljanje_lukama_u_svijetu.pdf
2. <http://www.portofkotor.co.me/Izvjestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%202016.%20godinu.pdf>
3. http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/759/1013_M%20Chapter%203%20SWOT_Manual%20R_Nikolic.pdf
4. <http://www.dgt.uns.ac.rs/download/mkt1.pdf>
5. <http://www.portofkotor.co.me/Izvjestaj%20o%20poslovanju%20Luka%20Kotor%20A.D.%20Kotor%20za%20period%20od%20%2001.01.2016.%20do%2031.12.2016.%20godine.pdf>
6. file:///C:/Users/Olycomputer/Downloads/279_296.pdf
7. Turistička brošura Kotor, TO Kotor